

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Problematika LGBT v českých a zahraničních kurikulárních materiálech

LGBT topics in Czech and international curricular materials

Bc. Dominika Jírová, DiS.

Vedoucí práce:	RNDr. Dominik Dvořák, Ph.D.
Studijní program:	Učitelství pro střední školy
Studijní obor:	Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy a střední školy pedagogika — výtvarná výchova

2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Problematika LGBT v českých a zahraničních kurikulárních materiálech vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 15. července 2016

.....

podpis

Ráda bych na tomto místě poděkovala zejména svému vedoucímu diplomové práce za profesionální, morální a lidskou podporu. Nesmírně si vážím jeho rad, připomínek a času, který mi věnoval. Dále bych ráda vyjádřila svůj velký dík těm, kteří mě inspirovali i těm, co mě na cestě podporovali a provázeli až do cíle.

ABSTRAKT

Práce je přehledem současných teoretických a kurikulárních přístupů k sexuálním minoritám v rámci vzdělávání. Zabývá analýzou kurikulárních dokumentů a teoretických východisek přístupu k (sexuálním) menšinám ve vzdělávání v České republice a relevantními dokumenty dostupnými v anglickém jazyce na téma vzdělávání ohledně leseb, gayů, bisexuálů, transexuálů a transgender osob (LGBT). Dokumenty pro analýzu byly vyhledány metodou sněhové koule. Cílem bylo zanalyzovat situaci v České republice a porovnat ji s výsledky ze zahraničí, na základě čehož bylo vytvořeno jednoduché kategorizační schéma a jsou navržena doporučení pro revizi kurikula. Výsledkem je tedy přehled materiálů a jejich obsahů v České republice a srovnání se zahraničními, anglicky psanými materiály.

KLÍČOVÁ SLOVA

analýza kurikula, menšiny, sexuální orientace, Česká republika

ABSTRACT

The paper is a review of contemporary theoretical and curricular approaches to sexual minorities in education. It analyses the curricula documents, the theoretical bases of access to (sexual) minorities in education in the Czech Republic and relevant documents available in English-speaking countries on Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender-related (LGBT). Document analysis was performed using the “snowball” method. The aim is to analyse the situation in the Czech Republic and compare it with results from abroad, then there are the proposed recommendations for the curriculum revision. The conclusion brings a list of materials and their contents in the Czech Republic and a comparison with foreign materials written in English.

KEYWORDS

curriculum analysis, minorities, LBGT, Czech Republic

Obsah

1	Úvod.....	8
1.1	Výzkumný problém.....	9
2	Přehled problematiky v odborné literatuře	10
2.1	Terminologie a nestigmatizující jazyk	10
2.2	Krátký historický přehled vývoje problematiky v Česku	13
2.3	Klíčové zahraniční odborné studie	17
2.4	Téma LGBT v kurikulu anglicky psaných materiálech	18
2.4.1	Historie kurikula	19
2.4.2	Sexuální zdraví	20
2.4.3	Analýza vnímání heteronormativity na školách; pozice LGBT žáků v kolektivu a šikana	21
2.4.4	Obsahová analýza LGBT témat ve vzdělávacích materiálech.....	23
2.5	Queer teorie	23
3	Metoda a výsledky	25
3.1	Tematická analýza pohledů na problematiku LGBT v českých kurikulárních a metodických dokumentech a odborné pedagogické literatuře.....	25
3.1.1	Téma: Reprezentace problematiky LGBT v kurikulu základního vzdělávání v ČR	27
3.1.2	Téma: Pozice LGBT žáků v kolektivu a šikana	31
3.1.3	Téma: LGBT učitel	38
3.1.4	Téma: Postoje (budoucích) učitelů a práce s nimi	39
3.2	Reprezentace tématu LGBT v souvislosti se vzděláváním v aktivitách (neziskových) organizací.....	44

4	Diskuse výsledků	52
4.1.1	Omezení studie	54
5	Závěr	55
6	Seznam použitých informačních zdrojů	57

1 Úvod

V současnosti je snad nejvíce diskutovaným tématem v oblasti školství inkluzivní přístup. Zahraniční autoři zdůrazňují, že škola nebude nikdy plně inkluzivní, pokud nebude otevřená a vstřícná také vůči genderově nonkonformním jedincům.

Když se mi můj dobrý přítel, čerstvě na vysoké škole, svěřil, že rád obouvá vysoké podpatky, čekala ho ještě dlouhá a složitá cesta za hledáním sebe sama, přes svou rodinu, přátele i renomované sexuology. První reakce okolí přinesly otázku na jeho orientaci. I já jsem se tak zeptala a uvědomila jsem si, jak málo o tématu vím (a to si dovolím tvrdit, že jsem o něco málo informovanější, než většina populace). Za nějaký čas jsem se sestěhovala do společného bytu s přáteli a měla jsem štěstí na dvě úžasné ženy, partnerky, které mi daly nahlédnout do fungování jejich života, který se jen v detailech liší od toho „většinového“. Lukáš dál zůstal heterosexuálním mladým mužem, který prostě vlastní několik párů lodiček, a mé přítelkyně přemýšlejí o založení rodiny. Přeji si, aby Lukášova cesta k vlastní identitě byla méně trnitá a aby děti Vendy mohly dát v družině pusu oběma svým mámám, bez tázavých pohledů spolužáků.

Navzdory tomu, že Česká republika (res. bývalé Československo) patřilo a patří k zemím, které historicky mezi prvními liberalizovaly přístup k homosexualitě a postoje občanů jsou dlouhodobě jedny z nejliberálnějších v celosvětovém měřítku, tak z hlediska vzdělávání a výchovy je tato oblast u nás ve srovnání se situací v zahraničí na svém počátku.

Tato práce je malým příspěvkem k objasnění důležitosti inkluzivního přístupu z pohledu genderové nonkonformity. Práce se skládá z následujících částí. V kapitole 2 uvedu čtenáře do problematiky (včetně jazyka), jejího přehledu v odborné literatuře zejména s využitím zahraničních, anglicky psaných odborných studií. Navazuje kapitola 3, kdy analyzuji výsledky českých kurikulárních dokumentů v návaznosti na anglicky psané materiály. Diskuze obsahuje rozbor, některá srovnání, limity práce a potenciální možnosti pro další zkoumání. Závěr stručně shrnuje výsledky celé práce.

I když původním záměrem této práce bylo analyzovat především obsah výukových cílů a učivo vztahující se k problematice sexuálních menšin, ukázalo se potřebné zaměření práce částečně upravit, a to nejméně ze dvou důvodů. Za prvé, dokumenty regulující obsah

vzdělávání v české základní škole se tomuto tématu věnují v minimální míře. Za druhé, a to hlavně, rešerše odborné literatury i analýza dostupných českých materiálů ukázala, že nejméně stejně významná je problematika prostředí ve škole z hlediska postojů a chování ke genderově nonkonformním jedincům, ať už se jedná o žáky (a potenciálně jejich rodiče, zákonné zástupce nebo členy rodiny), nebo učitele a další pedagogické i nepedagogické pracovníky školy. V průběhu práce se tak do popředí dostala témata jako homofobní šikana nebo otázky sexuální identity a orientace učitelů, které lze zařadit do širšího okruhu problematiky skrytého kurikula nebo psychosociálního klimatu školní instituce. Stejně tak se kromě materiálů vydávaných státními orgány odpovědnými za tvorbu kurikula ukázalo důležité zmapovat činnost dalších aktérů, hlavně neziskových organizací.

1.1 Výzkumný problém

V této práci provedu analýzu některých klíčových česky a anglicky psaných dokumentů o teoretických východiscích přístupu k (sexuálním) menšinám ve vzdělávání. Dle navržené metodologie zpracuji přehled o kurikulárních a metodických materiálech z hlediska formy a hlavních témat, které jsou v anglickém jazyce přístupné na webu. Zjištěné výsledky kriticky posoudím v rámci situace v této oblasti v České republice.

Jak ukazuji v následující kapitole své práce, má problematika LGBT v zahraniční pedagogice již tradici několik desítek let a existuje řada kurikulárních a metodických materiálů pro učitele. Naproti tomu v České republice se pozornost těmto otázkám jak v oblasti pedagogického výzkumu, tak ve vzdělávací praxi věnuje teprve nedávno. Výzkumné otázky, které si kladu, jsou:

Jaká hlavní témata jsou řešena v souvislosti se vzděláváním žáků majority i sexuálních menšin v zahraničí?

Která z nich jsou již reflektována i v české odborné a metodické literatuře?

Jaký je přínos nevládních organizací v ČR?

Co by mohly být nejbližší další kroky z hlediska výzkumu a tvorby kurikula?

2 Přehled problematiky v odborné literatuře

V analýze výskytu problematiky v odborné literatuře můžeme postupovat vícerozpůsobem. Literaturu můžeme třídit z hlediska regionálního původu, zvolené výzkumné strategie, konkrétního výzkumného problému, nebo také z hlediska paradigmatické pozice.

V sociálních vědách můžeme rozlišit několik hlavních paradigmat. Pro nás se ukázalo důležité rozlišit práce zaměřené spíše pozitivisticky, které usilují o objektivní a neutrální popis reality, a sociálně-kriticky laděné, kterým je společné kritické hodnocení stávající situace a snaha společenskou situaci změnit, v našem případě zlepšit postavení LGBT majority nebo její sebeprožívání. Mohli bychom se setkat z hlediska ideového i s další pozicí, která se k problematice LGBT (a obecněji multikulturality) staví odmítavě, popírá ji či ji hodnotí negativně.

2.1 Terminologie a nestigmatizující jazyk

Vyjasnění terminologie je samozřejmým vstupem do řešení každého odborného problému. V případě tématu mé práce je však otázka terminologie a jazyka ještě významnější, neboť má nejen odborné, ale také sociokulturní a etické dopady. Jazyk se v tomto případě výrazně podílí na konstruování sociální reality. Jazykové kódování problematiky odráží to, jakým způsobem na komunitu LGBT společnost pohlíží. Volbou různě emočně zabarvených výrazů v rámci diskuze o tématu dávají jednotlivci i celé skupiny najevo svůj postoj. Na začátku je třeba rozlišit pojmy sexuální identity a sexuální orientace. Oba pojmy spolu úzce souvisí, ale neříkají to samé. *Sexuální identita* je součástí identity jedince, určuje, jak jedinec identifikuje sebe samotného, jak sám sebe vnímá. Sexuální identita se může měnit během života jedince a může, ale také nemusí, korespondovat se sexuální orientací. Sexuální identita se projevuje v rámci sexuálního chování jedince. Pojem *sexuální orientace* se dnes považuje za převážně vrozenou a vyjadřuje to, jak je přitahován, citově či sexuálně, k osobám jiného, stejného, obou pohlaví či žádného pohlaví (Horowitz & Newcomb, 2002, Reiter, 1989). V případě, že jedinec není přitahován žádným pohlavím, hovoříme pak o asexualitě. Tímto tématem se ale ve své práci nebudu podrobněji zabývat.

Už na počátku není snadné rozlišit a definovat přesně pojmy lesbická, gay a bisexuální (LGB) menšina a komunita. Zejména pro nezasvěceného pozorovatele je velmi náročné určit hranici

mezi tím, kdo je příslušníkem LGB komunity a kdo se již řadí do skupiny transgender. Pokud se dotkneme bisexuality, vedou se vědecké spory, jestli je tuto orientaci vůbec možné definovat a zda se nejedná pouze o dočasnou nejasnost, nevyhraněnost jedince. Ve své práci budu bisexualitu považovat za rovnocenný pojem k označení lesba a gay. Nebudu rozporovat, zda se jedná o otázku sexuální orientace či identity.

A teď již k samotným pojmům a jejich definici. Na poli odborné komunity se setkáváme se zkratkou LGBT . Laická veřejnost tuto zkratku zpravidla nepoužívá, protože jí není dobře znám její obsah. Členové majoritní společnosti, kteří tuto zkratku znají a umí ji správně použít, jsou zpravidla lidé, kteří se z vlastního zájmu problematikou zabývají nebo mají ve svém okolí člena této minority.

LGBT je mezinárodně používaná zkratka, která označuje lesby (L), gaye (G), bisexuály (B) a transgender osoby (T) (*Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*, 2007), obecně lidi, kteří mají odlišnou sexuální orientaci či se identifikují jako příslušníci této skupiny (platí v případě transgender osob, jedná se o identitu). Ve své práci považuji za odlišnou sexuální orientaci takovou orientaci, která není považována za většinovou, tedy v současné době jde o jinou než heterosexuální orientaci.

Pojem *lesba* označuje v současnosti ženu, která je primárně sexuálně a citově přitahována jinou ženou. Setkáváme se také v českém prostředí s označením „lesbička“, které evokuje jakési „měkčí“ označení příslušnice sexuální menšiny. Setkala jsem se ve svém okolí s lesbami, které toto označení kvitují, ale také s těmi, které to dle jejich názoru ponižuje a kladou otázku, proč by mělo být pojmenování orientace vůbec změkčováno.

Majoritní společnost používá velmi často označení *gay*. V současnosti v České republice je toto označení nejčastěji užíváno pro homosexuálně orientované muže. Čeština jej převzala z angličtiny. V češtině i angličtině (a v jiných světových jazycích, které tento výraz převzaly) se používá proto, abychom se vyhnuli používání hanlivých výrazů (například „homouš“, „teplouš...“ atd.). Pokud ho užíváme jako přídavné jméno, zastupuje v podstatě výraz homosexuální. V angličtině se tak výraz „gay“ vztahuje i k lesbickým ženám, ovšem toto spojení se v češtině vůbec neužívá a vztahuje se výhradně k mužům.

V moderním pojetí výraz „bisexualita“ odkazuje na širokou škálu lidské sexuální orientace (popř. identity), tužeb a sexuálního chování. Tento termín začal být v angličtině používán ve 20. letech 19. století, původně pro jev, kdy organismus vykazoval biologické vlastnosti mužského i ženského pohlaví (dnes hermafrodit či intersexuál). Na počátku 20. století, v době společenských a kulturních změn, na základě vědeckých výzkumů lidské sexuality a historického nástupu více zřetelných „same-sex“ (česky stejnopohlavních) subkultur, došlo k úpravě užívání termínu „bisexuál“ pro jedince, kteří jsou sexuálně přitahováni oběma pohlavími a mohou praktikovat homosexuální i heterosexuální aktivity. (Smith, 2008) Sigmund Freud se bisexualitou, kterou nazýval obojakou inverzí, zabývá v knize *Tři úvahy o sexuální teorii* (Freud, 1905). Nový pohled na bisexualitu přinesl americký biolog Alfred Kinsey, konkrétně jeho knihy, známé jako Kinseyho zprávy, kdy prováděl rozsáhlý výzkum lidské sexuality. V roce 1948 vyšla část *Sexuální chování muže* a v roce 1953 *Sexuální chování ženy*. Obě vyšly v dotisku v roce 1998. Kinseyho vyškolení tazatelé zpovídali pro knihu *Sexuální chování muže* přes 5300 respondentů (Kinsey et al, 1948). Kinsey, ač původně entomolog, se zaměřil na podrobné prozkoumání lidské sexuality. Známa a nejvíce citovaná jeho škála sexuální orientace. Tato škála rozděluje populaci dle sexuálního chování, nesleduje ale prožitek jedince. Kinsey rozdělil sedmibodovou škálu od 0 (výhradní heterosexualita) do 6 (výhradní homosexualita). Kategorie X zahrnuje osoby, které nejsou přitahovány ani muži či ženami. Právě z této publikace pochází také tolik citovaný údaj o 4 % homosexuálních mužů. (Kinsey et al, 1948).

Zkratka LGBTI zahrnuje, kromě klasických pojmů – lesbická, gay, bisexuální, transgender – také poměrně náročně definovaný pojem „intersexuální“. Představit si, kdo je intersexuál, měla potíž naprostá většina respondentů výzkumu homofonie a transfobie na českých školách (PROUD, 2015), význam odhadlo pouze 13 % dotázaných.

Výraz intersexuální lidé označuje jedince, které nelze jednoznačně zařadit do kategorie muž či žena dle anatomické struktury pohlavních orgánů. V medicíně se užívá pojem hermafrodit, ale v současné společnosti je přijatelnější právě pojem intersexuál (Dreger, 2009). Náročné je definovat intersexuála proto, že existuje více (zejména lékařských) pohledů na problematiku (například genetické, ne jen anatomické zkoumání intersexuálního jedince). Tento pojem je také nejvíce diskutován právě z lékařského pohledu. Analýza socio-kulturního zařazení

intersexuálních jedinců je tématem na samostatnou práci, nebudu se mu tedy ve své práci podrobněji věnovat.

Poslední podoba zkratky, kterou zde uvedu, je LGBTIQ, kdy písmeno Q reprezentuje výraz „queer”. Většinou je používán jako pojem, který zaštiťuje všechny netradiční formy sexuality. Zahrnuje jak kulturní, tak zejména sociálně diverzifikovanou skupinu obyvatel, jejichž sexualita jakýmkoli způsobem nezapadá do společenských standardů reprezentovaných monogamním heterosexuálním partnerstvím (Kůst, 2004). Toto chápání pojmu koresponduje s názorem, že *queer* se zcela jistě řadí do postmoderních směrů chápání problematiky, je ve stejné skupině jako feminismus a přispívá k širšímu a netradičnímu pohledu na zažité generové kategorie (Pinar, 2003). S pojmem queer se můžeme setkat také jako se slangovým výrazem, někdy dokonce hanlivým označením příslušníků homosexuální menšiny. Výraz „queer“ v české společnosti často rezonuje s kulturou (festival Mezipatra), se stylem života LGBT menšiny.

Homofobie je obava z homosexuality a homosexuálních osob, která může vést k pocitům odporu, nepřátelství až nenávisti a může se stát základem pro odmítající, zesměšňující či ubližující chování vůči homosexuálním lidem. (Smetáčková, Braun, 2009)

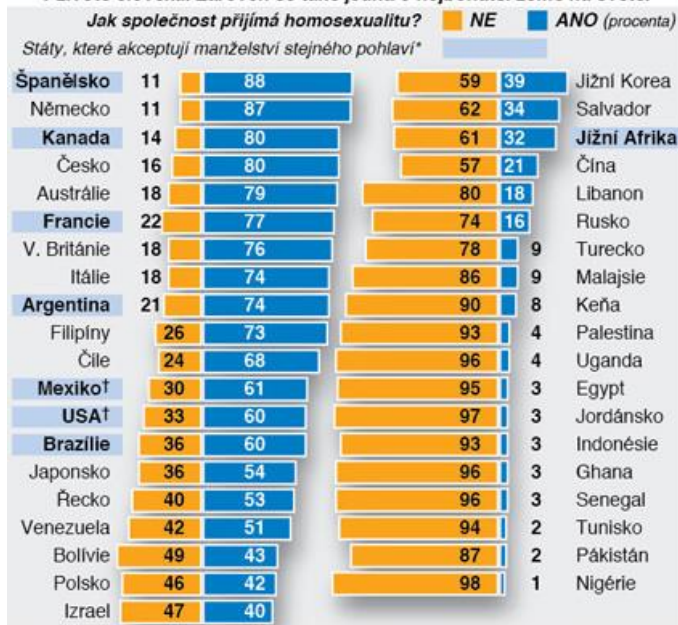
Většinová společnost si často ani neuvědomuje, že k diskriminaci příslušníků LGBT menšiny nemusí nutně docházet přímou konfrontací s jejich orientací. K diskriminaci, a tím tedy znesnadněním životního standardu, dochází již hanlivým užitím jazyka. Z výzkumu (PROUD, 2015) vyplynula skutečnost, že respondenti (v tomto případě žáci a studenti), kteří se sami identifikovali jako příslušníci LGBT, v polovině případů ojediněle, ve čtvrtině často slyšeli, slovní nářázky související s jejich identifikací či orientací.

2.2 Krátký historický přehled vývoje problematiky v Česku

V této kapitole se budu zabývat historií vnímání LGBT v rámci České republiky. Česká republika je řazena z hlediska tolerance práv LGBT skupiny mezi nejvíce liberální země Evropy. Podle průzkumu americké agentury Pew Research Center (výzkum globálního pohledu na homosexualitu, zkoumáno 39 zemí) patří Česká republika na čtvrtou příčku tolerance homosexuality. Jsme tak ve společnosti Španělska (88 %), Německa (87 %) a Kanady (80 %) (*Global Acceptance of Homosexuality*, 2013).

Globální pohled na homosexualitu

Průzkum provedený v 39 zemích světa zjistil, že k homosexuálům mají nejtolerantnější postoj v zemích, kde již víra nehraje ústřední roli v životě člověka. Zároveň se také jedná o nejbohatší země na světě.

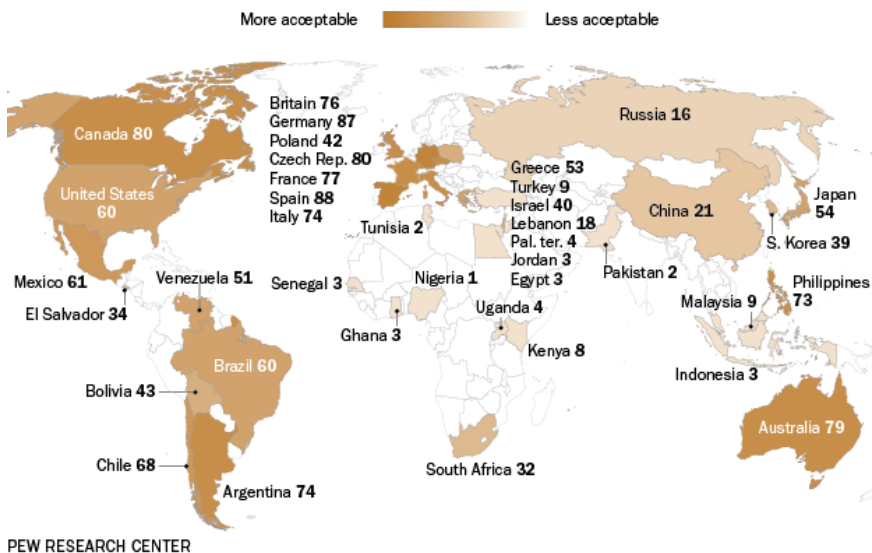
Průzkum Pew Research Center s 37,653 respondenty z 39 zemích světa, březen až květen 2013

*Země, které nejsou zahrnuty v průzkumu: Belgie, Dánsko, Island, Nizozemí, Nový Zéland, Norsko, Portugalsko, Švédsko, Uruguay. †Homosexuální manželství je povoleno pouze v některých jurisdikcích.

Zdroj: Pew Research Center

© GRAPHIC NEWS

Percent who say homosexuality should be accepted by society

PEW RESEARCH CENTER

Obrázek 1a, 1b Globální pohled na homosexualitu Zdroj: Global Acceptance of Homosexuality, 2013

Vzhledem k politické historii České republiky není překvapující, že téma odlišné sexuální orientace bylo před rokem 1989 tabuizováno. Proto se bude většina dat týkat nedávné historie,

po Sametové revoluci. Stejnopohlavní styk přestal být stavěn mimo zákon, ale už před Sametovou revolucí, konkrétně v roce 1962. Stalo se tak díky výzkumu československého a později kanadského psychiatra Kurta Freund. Freund je považován na zakladatele penilní pletysmografie (též falometrie). Právě v roce 1962 v Praze vyšla kniha *Homosexualita u muže* (specializoval se na mužskou sexualitu). Jeho výzkum na identických dvojčatech prokázal, že homosexualita není otázkou volby jedince, ale genetickou predispozicí. Na další zákonné úpravy musela česká LGBT komunita čekat až do porevolučního roku 1990. V tento rok vešla v platnost stejná hranice 15 let pro věk způsobilosti k pohlavnímu styku jak pro heterosexuály, tak pro homosexuály (dříve byl homosexuální styk zákonem povolen až v 18 letech). V roce 1993 byla homosexualita v České republice vyjmuta ze seznamu nemocí. Rok 1999 přinesl zákaz diskriminace na základě sexuální orientace na pracovišti a v armádě (Seidl, 2012).

Velkým zlomovým okamžikem se pro lesby a gaye v České republice stal zákon č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství, který vstoupil v platnost roku 2006. Cesta k němu nebyla jednoduchá. Celkem byl předložen čtyřikrát, a to v roce 1998, 1999, 2001 a 2005. I přes veto tehdejšího prezidenta Václava Klause, mohou být registrovaná partnerství uzavřena od 1. července 2006. V roce 2009 vstoupil v platnost zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). Adoptovat dítě může nesezdaný a nově i sezdaný homosexuální jedinec. Stále však platí, že zákony České republiky neumožňují společnou adopci dítěte stejnopohlavními páry.

Aktuálně vyšel návrh expertní komise, pod záštitou ministryně práce a sociálních věcí Michaely Marksové, aby nová koncepce rodinné politiky přinesla možnost umělého oplodnění ženám bez souhlasu mužského partnera. Ve světle zkoumané problematiky dává tento návrh naději na další krok při cestě k možnosti legálního založení rodiny zejména lesbickým ženám a párům.

Zatím jsem se v této kapitole věnovala hlavně legislativě. Následující tabulka 1 proto přináší také přehled vývoje postojů české veřejnosti k právům homosexuálů v České republice. CVVM (Centrum pro výzkum veřejného mínění, oddělení Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.)

Právo homosexuálů na		2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
vstup do manželství	+	38	36	38	47	49	45	51	51	45	49
	-	51	57	55	46	45	48	44	44	48	47
vstup do registrovaného partnerství	+	61	69	75	73	72	72	75	72	73	74
	-	30	24	19	23	23	23	21	23	23	22
adopce dětí	+	19	22	23	27	29	33	37	34	–	–
	-	70	67	65	63	60	59	55	57	–	–
adopce dětí partnera/partnerky	+	–	–	–	–	–	–	–	–	58	59
	-	–	–	–	–	–	–	–	–	32	33
adopce dětí z institucionální péče	+	–	–	–	–	–	–	–	–	45	44
	-	–	–	–	–	–	–	–	–	48	49

Tabulka 1: Vývoj postojů české veřejnosti k právům homosexuálů v České republice. (CVVM, 2016)¹

Výsledky ukazují, že právo pro vstup do manželství, jako svazku ekvivalentního heterosexuálnímu manželství, je 49 % respondentů. Nejvíce (51 %) podporovalo manželství homosexuálů v letech 2012 a 2013. Vstup do registrovaného partnerství je již deset let těšil podporu nadpoloviční většiny respondentů. Podpora adopce dětí dosáhla svého vrcholu v předposledním sledovaném roce (2012) 37 %. Od roku 2014 byla otázka adopce dětí konkretizována a rozdělena na dva samostatné dotazy. Pro adopci dětí partnerky či partnera je v současnosti 59 % respondentů, adopci dítěte z institucionální péče by podpořilo jen 44 % dotázaných v roce 2015.

Celkově lze říci, obyvatelé České republiky (těsnou) nadpoloviční většinou podporují většinu dotazovaných práv homosexuálů. Co se demografických údajů týče, nejvíce kladné podpory

¹ Poznámka autorů výzkumu: Součet odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“ a součet odpovědí „spíše ne“ a „rozhodně ne“. Dopočet do 100 % u jednotlivých položek v každém roce tvoří odpovědi „neví“.

se dostává právům homosexuálů mezi lidmi do 29 let, jsou to ve většinou ženy, lidé, kteří považují svou životní úroveň za dobrou a identifikují se jako politicky pravicově smýšlející. Opět se tu potvrzuje fakt, že lidé, kteří mají ve svém okolí či v okruhu přátel homosexuály (muže i ženy), podporují jejich práva (CVVM, 2015).

2.3 Klíčové zahraniční odborné studie

Anglicky psané materiály jsou o poznání bohatší ve srovnání s českými (jak bude ukázáno níže). Proto jsem musela najít systematický přístup, jak vybrat ty příklady, které jsou současné, zásadní a mají širší dopad. Toto kritérium se promítá do zdrojů, ve kterých jsem pátrala. Pro identifikaci nejvýznamnějších odborných studií k tématu diplomové práce jsem v databázi WoS vyhledala anglicky psané dokumenty odpovídající klíčovým slovům: LGBT + curriculum (53 položek), které jsem seřadila podle počtu citací. Pak jsem vyloučila články, které se týkaly terciárního vzdělávání a lékařských oborů. Další kritérium, dle kterého byly vyhledány ostatní články, zohledňovalo, jak odpovídá obsah článku vytyčenému tématu. Třídila a analyzovala jsem dokumenty dle klíčových slov a obsahu. Hledala jsem společná témata napříč studiemi a články a porovnávala hlavní myšlenky a zjištění autorů. Tabulka 2 uvádí pět nejvíce citovaných článků, které jsou dále využity pro popis stavu řešené problematiky.

Název dokumentu	Země	Rok vzniku	Počet citací
(Toomey, McGuire, & Russell, 2012)	USA	2012	25
(Macgillivray & Jennings, 2008)	USA	2008	21
(Minton, Dahl, O' Moore, & Tuck, 2008)	Irsko	2008	14
(Pingel, Thomas, Harmell, & Bauermeister, 2013)	USA	2013	13
(Ballonoff Suleiman & Brindis, 2014)	USA	2014	5

Tabulka 2: Relevantní dokumenty s nejvyšším počtem citací v databázi WoS

Dále jsem hledala v referenční literatuře, kde mi dobře posloužila obsáhlá *Encyclopedia of Curriculum Studies* (editor Craig Kridel, 2010). Dále jsem hledala práce, které jsou v již

nalezených zdrojích citovány, nebo je považuji, vzhledem k rokům vydání, za velmi aktuální. Jako úvod do této kapitoly jsem proto využila i knihu *LGBTQ Youth and Education: Policies and Practices*, (Cris Mayo, 2013).

2.4 Téma LGBT v kurikulu anglicky psaných materiálech

Jak zmiňuji výše, úvod do této část mé práce otevřu s publikací (Mayo, 2013)². Co se týče politiky a praxe vzdělávání na školách, dle Mayo hraje podstatnou roli školní prostředí a to, jak se v něm cítí studenti, ale i učitelé identifikující se jako LGBT, bezpečně. Toto je zjištění, které koresponduje i s výsledky výzkumů v České republice. Karen Graves³ (2015) uvádí zajímavé myšlenky ohledně práv LGBTQ menšiny v souvislosti se vzděláváním. Cituje projev Bayarda Rustina ke skupině homosexuálních studentů na univerzitě v Pensylvánii (1986), který pronesl, že boj za práva homosexuálů je „ústředním bojem naší doby, ústředním bojem demokracie a ústředním bojem za lidská práva“ (Graves, 2015, s. 79). Je zajímavé, že ačkoli je tato myšlenka stará 30 let, je velmi aktuální. Graves k tomu dodává, že právě ochrana práv okrajových, opovrhovaných skupin je mechanismus, na kterém je postavena demokracie. V této souvislosti je právě publikace Mayo zásadní text, který dává nahlédnout těm, kteří chtějí porozumět LGBTQ tématu v rámci vzdělávání jednadvacátého století. Graves oceňuje, že Mayo obratně naráží na zásady ve vzdělávání, vzhledem ke queer teorii tak, aby byly informace relevantní jak pro vědce, kteří se v oblasti pohybují, tak pro ty, kteří do tématu teprve pronikají. Tento přístup je třeba ocenit, protože právě laici tvoří tu většinu lidí, která myšlenky tolerance a lidských práv v praxi žije, často na základě vědeckých poznání. Kniha prochází skrz složitosti, napětí a vrstvy, které charakterizují studia sexuality v rámci školního prostředí, a to způsobem, který respektuje komplikovanost tohoto úkolu. Mayo vnímá rozdíly, které komplikují vzdělávání LGBTQ mládeže, například vnímání příslušníky queer skupiny v rámci městského prostředí, vůči rozdílnému vnímání v prostředí venkovském. Dále zmiňuje

---

² Cris Mayo je ředitelkou online vzdělávací sekce vzdělávací politiky na univerzitě Illinois. Byla oceněna cenou „Queer SIG of the American Educational Research Association's Body of Work Award“ v roce 2014. V knize otevřeně hovoří o své lesbické orientaci.

³ Karen Graves je profesorkou univerzity Denison, Ohio, USA)³ jejím oborem je historie a filozofie vzdělání, queer teorie a vzdělávací politika, výzkumně se zaměřuje na školu dvacátého století ve Spojených státech se zaměřením na gender a sexualitu a politiku týkající se vzdělávání (Denison University, 2016)

překážky ve vzdělávání z důvodu náboženství. Otázka náboženství není v českých materiálech téměř zmíněna. Jedním z možných vysvětlení může být fakt, že podle průzkumu agentury WIN/Gallup International z roku 2015, jehož výsledky byly publikovány v prestižním The Telegraph (UK), je Česká republika čtvrtou nejvíce ateistickou zemí světa (Creative, 2016). Mayo připomíná, aby učitelé vzali na vědomí svou zodpovědnost vůči vzdělání LGBTQ žáků v souvislosti s náboženskými tendencemi. Nabádá učitele k profesionalitě a připomíná fakt, že veřejné školy v USA nejsou náboženskými institucemi. Mayo hovoří o neznalosti, nevědomosti, která ohraničuje, definuje znalost. Graves k tomuto dodává, že právě tyto potíže, zapříčiněné neznalostí na poli genderu a sexuality ve školním prostředí, zdůrazňuje chápání vzdělávání jako takového. Poukazuje, na fakt, že je těžké chápat poměrně dlouhé mlčení ze strany American Educational Research Association (AERA) v případě LGBTQ vzdělávání (Graves, 2015). Graves uzavírá svou recenzi tím, že jí chybí konečný závěr a navrhuje závěr vlastní, kdy cituje část knihy, kterou volně překládám:

At' už velkolepě, jemně či proměnlivě, mladí lidé, kteří náleží k LGBTQ skupině, ve školách jsou, na očekávaných i neočekávaných místech. Tak, jako některé formy LGBTQ vztahů a komunit dosáhly uznání, je důležité, abychom nelimitovali to, co přijde dál, ale naopak pomohli k ujištění, že vzdělávání může být zdrojem pro snahu nové generace (Graves, 2015). Pokud zaměříme pozornost nejen na LGBTQ studenty, Quinn zmiňuje zajímavý fakt, že je velmi náročné, dokonce nebezpečné, být známá jako lesba na poli vzdělávání. Odkazuje na zdokumentované případy diskriminace, zažívané sexuální minoritou učitelů i studentů. Dokonce tvrdí, že odborníci, i společenské normy, přináší tvrzení o tom, že být lesbickou výzkumníci je velmi náročné a stigmatizující a může to ovlivnit počet prováděných a publikovaných výzkumů, zaměřených na problematiku leseb (Quinn in Kridel, 2010). Toto tvrzení se mi v dalších materiálech nepodařilo vyvrátit, ani potvrdit, ačkoli Mayo se ve svých publikacích otevřeně k homosexualitě hlásí (V podobném kontextu se dodnes diskutuje o některých zjištěních Kinseyho).

2.4.1 Historie kurikula

Co se týče historie kurikula, Therese Quinn, která se zabývala výzkumem problematiky optikou výzkumu postavení leseb, tvrdí, že ve vztahu k historii kurikula, která se kromě leseb samotných dá vztáhnout na problematiku LGBTQ obecně, byl konceptuální i praktický

prostor vytvořen díky feminizmu (Quinn in Kridel, 2010). Počátky sahají do 50. let 20. století a pokračují v 80. letech 20. století. Dle Quinn je tematika leseb obecně součástí nulového kurikula, kdežto heteronormativita a způsoby projevu heterosexuálního chování jsou legitimní a objevují se jako normální a přirozené napříč společnostmi, jsou součástí skrytého kurikula. V tomto případě vysílá, dle autorky, skryté kurikulum ideologickou zprávu o správnosti heterosexuality. Erik Malewski (in Kridel, 2010) uvádí, že velmi rozšířenou hybnou silou na poli změny kurikula je ukázka reprezentantů LGBT napříč společnostmi (herci, umělci, bojovníci za lidská práva, vědci). Právě tyto příklady pomáhají bourat pozici „správnosti heterosexuality“. Další možností je dle Malewského vštípit studentům znalost historie o lidských právech a demokracii. V historii se setkáme s řadou významných osobností, které byly bisexuální, lesby či gayové, avšak v kurikulu jsou prezentovány jako heterosexuální. Tuto zkušenost potvrzuje i studie z UK, a to v rámci užívání jazyka v kurikulu – Santson a Simpson (2011) uvádějí, že významní autoři, kteří jsou zařazeni do anglického kurikula a prokazatelně se identifikovali jako LGB (například Oscar Wilde), nejsou ve spojitosti se svými díly takto představeni studentům. Přitom právě jejich příslušnost k LGB skupině velmi významně ovlivnila jejich tvorbu.

2.4.2 Sexuální zdraví

Pingel a kol. (2013) na základě své studie zkoumali zkušenosti YGBQM (young gay, bisexual and questioning men's) se sexuální výchovou a jejím vlivem na sexuální chování. Zjistili rozdíly mezi existujícím vzděláváním na poli sexuální výchovy a tím, co sami příjemci vzdělávání, v případě konkrétně této studie YGBQM, považují za podstatné. Opět se tu promítají i zjištění ostatních autorů napříč zkoumanými dokumenty, a to že heteronormativní pojetí kurikula nedostatečně pokrývá potřeby a otázky mladých, kteří se identifikují jako LGBT. Mladí nemají informace, které k zahájení svého bezpečného sexuálního života, odlišného od majority, potřebují. Dokonce absence těchto témat implikuje, že sexualita (YGBQM) je něco špatného a mělo to zůstat skryto. Čili fenomén heteronormativity je podpořen prostřednictvím aktivního ticha. To potvrzuje i Quinn (2010), která podobně zahrnuje tematiku leseb do nulového kurikula. Vzdělávací programy, které odmítají uznat variace sexualit a sexuální identity, snižují dopad sexuální výchovy a neberou ohled na potřeby LGBTQ mládeže. K tomuto zjištění lze připodobnit situaci v České republice. Jak

jsem již zmínila v předchozích kapitolách, sexuální výchova na školách s ohledem na potlačení heteronormativity není v českém kurikulu explicitně zmíněna. Autoři zdůrazňují, že pole sexuálního zdraví, správných návyků atp. musí být ošetřeno, protože se jedná o potenciálně velké nebezpečí z důvodu neinformovanosti (riziko pohlavně přenosných chorob, HIV/AIDS). Apelují na to, aby i minority měly přístup k relevantním informacím, dokonce bez ohledu, kterou cestou se k nim dostanou. Proto doporučují spolupráci se zákonodárci, pedagogickými pracovníky, provozovateli webových stránek (ze kterých mladí často čerpají), orgány ochrany veřejného zdraví a samozřejmě dotčené mladé generace.

2.4.3 Analýza vnímání heteronormativity na školách; pozice LGBT žáků v kolektivu a šikana

V této části práce jsem se zaměřila na vnímání heteronormativity na školách a s ní související ovlivnění školního klimatu. Jako referenční dokument jsem zvolila studii *Heteronormativity, školní klima a vnímání bezpečí v otázce genderové nonkonformních vrstevníků* (Journal of Adolescence, 2012).

Školní klima je vnímáno prostřednictvím psychosociálního a akademického nastavení. Autoři uvádějí, že role školy je velmi podstatná při nastavení pocitu bezpečí ve vzdělávací instituci (Toomey a kol., 2012). Mayo (2013) dodává, že na základě různých zkušeností LGBTQ studentů a sympatizantů LGBTQ skupiny, hlavní problémy, které školy musí řešit, pokud si kladou za cíl zlepšit výsledky vzdělávání pro rovnost žen a sexuálních menšin, je právě nastavení bezpečného školního klimatu. V tomto procesu se nejedná jen o žáky, jako příslušníky LGBTQ skupiny, ale i o učitele. Mayo říká, že „jak pro queer žáky, tak queer učitele, kategorie, které se v žádném případě vzájemně nevylučují, je vzdělání prostor přesahu, úvah a vášně“ (Mayo, 2013, s. 80). Pokud školy zahrnuly do kurikula témata týkající se problematiky leseb, gayů, bisexuálů, transgender a queer osob (LGBTQ) a působila na škole Gay-Straight Alliance, studenti vnímali prostředí školy jako bezpečnější pro genderově nonkonformní vrstevníky (Toomey a kol., 2012). Existuje celá řada negativních zkušeností prožitých ve školním prostředí, které pracovníci (učitelé a vychovatelé) musejí brát na vědomí. Konkrétně Mayo ve své publikaci vychází z denní interakce se studenty, která kromě přímých sdělení negativního postoje na základě orientace či identity, zahrnuje jako následek zneužívání návykových látek a myšlenky na sebevraždu. S tím souvisí poznatky dalších

autorů, a to že kromě výše zmíněného dosahují takto napadání studenti v USA horších školních výsledků a vyšší míry absence (Toomey a kol., 2012). Stejnou zkušenost přináší i studie ze Spojeného království, kdy autoři uvádí, že 63% učitelů potvrdilo negativní dopad na práci studentů v souvislosti s homofonní šikanou (Sauntson, Simpson, 2011).

Celkové klima současných škol (USA) výrazně utváří očekávání v oblasti vnímání norem pohlaví (genderu) a sexuality. Školní klima je odrazem tlaku na heteronormativitu kolektivu a každodenního očekávání studentů, co je “normální” na základě pohlaví a sexuality. Předchozí studie dokazují, že studenti středních a vysokých škol jsou vystaveni riziku pronásledování ve škole, pokud nejsou v souladu s normami ohledně vnímání genderu nebo sexuality. Též je dobře zdokumentováno obtěžování na základě skutečné nebo vnímané sexuální orientace, které je často založeno tom, že student nesplňuje genderové normy. V USA bylo prokázáno, že studenti, kteří se přihlásili k LGBT orientaci, jsou častěji obětmi šikany, a to dokonce čtyřikrát častěji. (Ryan a Rivers 2003).

Studie se zabývá rolí školních strategií s cílem podpořit bezpečnost pro studenty, kteří se řadí do genderově nevyhovující skupiny. Autoři uvádí, že nejvíce veřejné a výzkumné pozornosti je zaměřeno na sexuální orientaci a identitu, nebo školní sociálně-klimatické podmínky pro lesbické ženy, gaye, bisexuální nebo queer (LGBT) žáky a studenty. Méně pozornosti je věnováno genderové nonkonformitě, přestože právě normy genderového souladu podporují heteronormativitu (Toomey a kol., 2012). I Mayo řeší, kromě problémů diskriminace, obtěžování a odcizení, které LGBTQ mládež zažívá, kreativitu a odolnost při organizování aktivit v boji proti těmto problémům na jednotlivých školách. Zkoumá výukové strategie, inovativní projekty, revize osnov a politické iniciativy, které mají pozitivní vliv na vzdělávání v oblasti LGBTQ a školního klimatu.

Data z kalifornského výzkumu Prevence obtěžování na školách, zkoumají způsoby, jak indikátory heteronormativního školního prostředí, osobního i školního charakteru, předpovídají vnímání studentů ohledně bezpečnosti genderově nonkonformních vrstevníků.

Studie *Heteronormativita, školní klima a vnímání bezpečí v otázce genderové nonkonformních vrstevníků* (Toomey a kol., 2012), popisuje heteronormativitu jako společenský hierarchický systém, který přiznává výsady a uděluje sankce jednotlivcům na základě předpokládané binarity pohlaví a sexuality, jako systém definuje a prosazuje

přesvědčení a praktiky toho, co je "normální" v každodenním životě. Pohledem skrz rámec heteronormativity lze vysvětlit, jak a proč přetrvává násilí vůči genderově nonkonformním žákům a studentům. Regulace sexuality je rozhodující složkou heteronormativity, právě utvořené normy a související interakce studentů ohrožují jedince, kteří porušují zavedené normy a vystavují je riziku pronásledování.

2.4.4 Obsahová analýza LGBT témat ve vzdělávacích materiálech

Obsahovou analýzu vzdělávacích materiálů ve vztahu k zmiňování LGBT témat provedli Macgillivray a Jennings v USA (2008). Jako jeden z důvodů této analýzy uvedli obavu z toho, že způsoby zobrazení (obrazového i slovního) mohou vést k upevnění stereotypů ohledně LGBT lidí. K analýze zvolili 8 učebnic a všechny obsahovaly alespoň nějakou zmínku k tématu. Pověštinou ale zmiňovali LGBT studenty jako ty, kteří jsou oběťmi a potřebují pomoc. Tento přístup autoři ve svých závěrech velice kritizují. Opět to ukazuje na to, že LGBT téma v kurikulu, když už je zmíněno, tak je spojeno s něčím výjimečným, a hlavně negativním. A co je negativní, to by obecně mělo být skryto. Jen hrstka (konkrétně 3) z učebnic popisovala strategie, jak vytvořit bezpečnější prostředí. Co se užití pojmů týče, knihy zmiňovaly pojem sexuální orientace, ale v textu ho nevysvětlovaly. Nejméně zastoupený a vysvětlený byl celkově pojem bisexualita. Autoři ve svých závěrech, kromě očekávaných doporučení o přesnějším a komplexnějším pojetí problematiky, zmiňují zajímavý fakt, že by materiály měly, mimo jiné, informovat o právech LGBT učitelů.

2.5 Queer teorie

Specifickou pozici v rámci odborného diskurzu má tzv. queer teorie (Pinar, 2003), která patří k širšímu proudu postmoderního smýšlení, které, podobně jako feministické hnutí, destabilizuje genderové kategorie. K jejím hlavním představitelům patří William Pinar, který uvádí, že se poprvé s queer teorií setkal na základě dizertace Petera Taubmana v roce 1979. Pinar uvádí, že právě queer teorie mu pomohla pochopit, že demokratizace americké společnosti nemůže pokračovat bez radikální restrukturalizace jednostranné mužské bělošské nadvlády (Pinar, 2003),

Cílem queer teorie je destabilizovat pojmy symbolicky i materiálně založené na normálnosti v souvislosti s chápáním mezilidských vztahů (ve smyslu sexuálních i nesexuálních) a binaritě –

jako heterosexuální / homosexuální, které podporují status quo a neotvírají prostor k volbě vlastního uchopení svojí sexuality. Queer teorie je akademický termín, ale má svůj původ v sociálních hnutích a aktivitách, které probíhaly v rámci lesbické, gay, bisexuální, transgender (LGBT) komunity, které se pokusily zůstat inkluzivní za předpokladu rozdílných chápání a podmínek pro vztahy, a také rozmělnit dominující či podrobuující hierarchie uvnitř chápání sexuality rozložením logiky, která je udržuje. Na americké akademické scéně se queer teorie objevily v polovině 80. let minulého století jako forma kulturní a materiální kritiky.

S výrazem queer je spojen Queer filmový festival Mezipatra⁴, který je pořádán skupinou STUD Brno, jež působí od roku 1995. Smyslem festivalu je představit co nejširšímu a z hlediska sexuální orientace smíšenému publiku kvalitní díla světové kinematografie. Festival upozorňuje na neoddělitelnost intimního a společenského, jednotlivci a společnosti a nabízí vyvážené zobrazení postav, které jsou v mainstreamové kultuře a médiích obvykle plné stereotypů a klišé. Společně s ním se také pořádají výstavy, přednášky, workshopy a kulturní akce, určené nejen těm, kteří se jako LGBTQ identifikují, ale také pro ty, kdo s nimi sympatizují. V této souvislosti je až překvapivé, že první český snímek, kde hrálo téma LGBT otevřeně hlavní roli – *Pusinky* – natočila až v roce 2007 Karin Babinská.

---

⁴ Queer filmový festival Mezipatra je oficiální podtitul používaný od roku 2009

3 Metoda a výsledky

V kapitole 2.3 jsem popsala systematický postup při tematické analýze zahraniční literatury. Protože jedním z cílů mé práce je porovnání situace v zahraničí a v České republice, jsou zahraniční a české prameny popsány zvlášť.

Postup v druhé části práce lze zahrnout pod široce chápanou analýzu dokumentů. Dokumenty byly určeny na základě konzultace s vedoucím práce, hledání na webu podle klíčových slov (viz 2.3) a metodou sněhové koule, kdy jsem do výzkumu zařazovala dokument citované v materiálech již nalezených dříve. Některé informace jsem získala přímými dotazy u neziskových organizací, které se zkoumanou problematikou zabývají. Postupně, vzhledem k omezenému počtu českých odborných textů, jsem přidala i další typy zdrojů – bakalářské, diplomové a disertační práce a přehled činností neziskových organizací.

3.1 Tematická analýza pohledů na problematiku LGBT v českých kurikulárních a metodických dokumentech a odborné pedagogické literatuře

Uchopit téma LGBT v českých materiálech bylo poměrně náročné. Ve srovnání se stavem v zahraničí (zejména anglicky mluvícím), který ukazují kapitoly výše, dostupných materiálů, které by přímo souvisely s tématem, je poměrně málo. Určitý problém vznikl při rozlišení kategorií literatury, protože zejména není ostrá hranice mezi kurikulárními dokumenty a metodickými doporučeními státních orgánů, podpůrnými materiály pro učitele, a někdy i odbornou literaturou, která vychází s podporou státních orgánů. Tabulka 3 proto shrnuje dohledané relevantní dokumenty chronologicky, jak byly postupně publikovány.

Název dokumentu	Rok vzniku	Typ dokumentu/adresát	Autor/Autoři
Rámcový vzdělávací program ZV	2007	Kurikulární dokument, určeno pro školy, jejich vedení, učitele všeobecně, metodiky vzdělávání, výchovné poradce	MŠMT
Vybrané psychologické souvislosti genderu v prostředí školní třídy	2008	Studie, určeno pro odbornou veřejnost, učitele, školy, jejich vedení, učitele všeobecně, metodiky vzdělávání, výchovné poradce	Janošová
Sexuální výchova, vybraná témata	2009	Příručka zaštitěná MŠMT, pro školy, jejich vedení, učitele všeobecně, výchovné poradce, školní preventisty	MŠMT a VÚP
Homofonie v žákovských kolektivech	2009	Metodická příručka, doplňkový výukový materiál pro ZŠ a SŠ včetně didaktické aplikace tématu, určeno pro pro školy, jejich vedení, učitele všeobecně, metodiky vzdělávání, výchovné poradce, žáky/studenty obecně, žáky/studenty – členy LGBTQ komunity	MŠMT, Smetáčková, Braun
Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních	2010	Metodický pokyn určeno pro školy, jejich vedení, učitele všeobecně, výchovné poradce, školní preventisty	MŠMT
Nová cesta k léčbě šikany	2011	Kniha, určeno pro odbornou veřejnost, učitele, rodiče, vedení škol, výchovné poradce, preventisty	Kolář
Metodický pokyn MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních	2013	Metodický pokyn určeno pro školy, jejich vedení, učitele všeobecně, výchovné poradce, školní preventisty	MŠMT

Celostátní konference MŠMT, MLPRPaL a PROUDu „Homofobie a transfobie jako téma pro českou školu“	2014	Výstup z konference určeno pro odbornou veřejnost, učitele, školy, jejich vedení, učitele všeobecně, metodiky vzdělávání, výchovné poradce	MŠMT, MLPRPaL a PROUD
Postoje univerzitních studentů pedagogicky orientovaných studijních programů k homosexualitě měřené na škále Homosexuality Attitude Scale	2015	Výzkumná práce, určeno pro odbornou veřejnost	Pedagogická orientace, Hlad'o
České školy pod lupou: Výzkum homofobie a transfobie na školách	2015	Výzkum určeno pro odbornou veřejnost, učitele, školy, jejich vedení, učitele všeobecně, metodiky vzdělávání, výchovné poradce	PROUD

Tabulka 3: Současné pohledy na problematiku LGBT v odborné pedagogické literatuře

3.1.1 Téma: Reprezentace problematiky LGBT v kurikulu základního vzdělávání v ČR

V České republice je společnost poměrně tolerantní, co s přístupem k tématu LGBT i studentům hlásícím se k LGBT menšině týče. Ovšem už v žákovských kolektivech, kde se o odlišné sexuální orientaci nemluví nebo kde se neřeší dostatečně či je podávána negativně, vznikají homofobní tendence.

Téma LGBT však z pohledu nejvyššího v současné době platného předpisu pro tvorbu kurikula českého základního vzdělávání – tedy RVP ZV – spadá pod **nulové kurikulum**. Do nulového kurikula spadají povětšinou témata, která jsou špatně uchopitelná z hlediska svého emočního obsahu, či jsou potenciálně konfliktní na poli základních hodnot a přesvědčení o smyslu vzdělávání jako takového. Velmi často je právě obsah nulového kurikula předzvěstí podstatných a zásadních témat, které se prolínají společností.

Návod či nástroje pro učitele, aby tuto problematiku uchopili a dokázali jí co nejobektivněji předat svým žákům, na poli Rámcového vzdělávacího programu není dostatečně představen. Přitom právě žáci druhého stupně základních škol jsou ve svém vývoji nejohroženější

skupinou. Dalo by se tvrdit, že vynechání zásadních otázek minoritní sexuality a minoritní sexuální orientace je ve své podstatě k příslušníkům minority diskriminační.

Na druhou stranu se ukázalo, že na poli LGBT tematiky vznikla v posledních letech často přímo z iniciativy MŠMT ČR (popř. VÚP – nyní Národní ústav pro vzdělávání) paleta materiálů, které uchopují problematiku z hlediska vedení škol a pedagogických pracovníků (viz dále). Avšak vzhledem k tomu, že tyto uvedené materiály mají charakter pouze metodických doporučení a nejsou závazně zahrnuty v RVP (a tím se asi nedostaly ani do ŠVP), je na každém učiteli či pedagogickém pracovníkovi, jak přístup k tématu, a jestli vůbec, zvolí, jak a kde si informace vyhledá a využije je. Přitom ze zahraničí je známo Malins (2016), že učitelé, pokud mohou, se těmto tématům vyhýbají, v neposlední řadě také pro obavy z rodičů. Výslovné zařazení by jim poskytlo oporu. O potřebě formální opory Ministerstva školství a krajských úřadů v boji proti šikaně píše i Kolář (2001).

Správné uchopení tématu LGBT, by mohlo spoustě mladým lidem pomoci nalézt cestu k vlastnímu uvědomění a sexualitě. Nemíním tu pouze situaci, kdy si mladý člověk uvědomí svoji příslušnost k sexuální minoritě, ale třeba i ujištění, že patří k majoritě. Nemusí se přitom jednat jen o uvědomění vlastní sexuality. Vzhledem k tomu, že ke společenským normám dnešní doby patří tolerance, čím dál více rodin neskrývá, že rodičovský pár je homosexuální. Považuji to za zcela přirozenou věc. Rámcový vzdělávací program se ale vůbec nedotýká tématu homosexuálních rodin, ze kterých někteří spolužáci, ač třeba příslušníci majority, pocházejí.

Následující řádky se věnují rozboru Rámcového vzdělávacího programu, konkrétně verzi upravené v lednu 2016. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání nabádá, v části „Výchova k občanství“, k toleranci: *„objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám“* (s. 57). V tomto bodě bychom mohli shledat prostor, aby pedagog sám žákům vymezil, co jsou menšiny. Menšiny jsou velice široký pojem a není zde explicitně uvedeno, jaké menšiny by zmíněny být měly. Míra tolerance je také velmi relativní, opět záleží na učiteli, jakým způsobem a jestli vůbec bude zařazovat téma do výuky. Dále RVP uvádí boj proti nesnášenlivosti: *„rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a*

extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti“ (RVP, s. 57). RVP přímo zmiňuje potíže rasismu, extremismu a xenofobního jednání. Z hlediska nesnášenlivosti by bylo vhodné zařadit i kategorii homofobie tak, jako je již uváděna v metodických materiálech pro prevenci sociálně patologických jevů.

Část „Výchova ke zdraví“ se dotýká tématu sexuality, avšak bez konkrétního vyjádření postoje k LGBT tématu. *„respektuje význam sexuality v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a pozitivními životními cíli; chápe význam zdrženlivosti v dospívání a odpovědného sexuálního chování*“ (RVP, s. 93) Není zde zmíněn význam sexuality ve smyslu sexuální orientace, či identity. Stejně tak se sem dá zahrnout i problematika genderu a genderově nonkonformních spolužáků, která je s tématem identity velmi úzce spjata.

Dále se oblasti sexuálního chování letmo dotýká kapitola „Člověk a jeho svět“: *„uplatňuje ohleduplné chování k druhému pohlaví a orientuje se v bezpečných způsobech sexuálního chování mezi chlapci a děvčaty v daném věku*“ (s. 50) V tomto případě se RVP zaměřuje spíše na zdravotní aspekty sexuality.

Stejná kapitola také obsahuje část: *„partnerství, manželství, rodičovství, základy sexuální výchovy – rodina, vztahy v rodině, partnerské vztahy, osobní vztahy, etická stránka vztahů, etická stránka sexuality*“ (s. 50) Tato část se dá velmi dobře interpretovat jako samozřejmě heterosexuální směr, co se partnerství, manželství a rodičovství týče. Vzniká zde sice prostor pro pedagoga, aby zařadil i stejnopohlavní partnerství a svazky, avšak vzdělávací program to neříká přímo a iniciativu v tomto smyslu nepodporuje.

Ani zde neposkytuje Rámcový vzdělávací program učitelům dostatečnou oporu, jak se tématu odlišné sexuální orientace zhostit. Ne jen explicitně se sexualitou, ale hlavně s identitou mladých lidí, souvisí otázka coming outu. Uchopit vlastní sexualitu je i pro heterosexuálního jedince náročný přerod. Pokud se navíc žák či student identifikuje jako patřící do některé (či některých) z kategorie LGBTQ, RVP nenabízí učitelům pomocnou ruku v těchto situacích.

Slovo „homosexualita“ či výraz LGBT se v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, nevyskytuje vůbec. Při hledání výrazu „homo“ nalezneme pouze „homonyma“ (s. 21 a 23).

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání se vůči homosexualitě, lesbám, gayům, homosexuálům, transexuálům, intersexuálům a příslušníkům queer skupiny nikterak nevymezuje. Nepodává ale ani pomocnou ruku učitelům, aby se těchto náročných témat zhostil. RVP o nich v podstatě „taktně“ mlčí. Je tedy na každé škole a každém učitelovi, nakolik bude aktivně formovat informace, které chce svým žákům předat. Na kolik bude vystupovat ze stínu nulového kurikula, do kterého LGBT téma dle analýzy dokumentů pro základní vzdělávání v České republice spadá. Za podstatnou mezeru považuji vzdělávání v oblasti bezpečnosti sexuálního chování, nejen LGBT mládeže, které, je-li zanedbáno, může mít dalekosáhlé následky. Sexualita LGBT lidí jí neoddiskutovatelně odlišná od heterosexuální většiny. Právě v mladém věku, kdy jsou žáci a studenti vzdělávání ve formální vzdělávacím systému, pod taktovkou kurikulárních materiálů, objevují svou sexualitu. Nejen její případnou odlišnost, ale i mechanismy fungování. Škola by měla poskytnout alespoň základní návody, jak se s tímto potýkat. Je pozitivní, že alespoň nenabádá přímo k odmítání odlišné sexuality či identity. Ale možná právě to, že „se o tom nemluví“, je pravděpodobně posilován převládající názor, že heteronormativita je správnou, žádoucí cestou. Což logicky vede k ještě větším překážkám mladých lidí k uvědomění si sebe sama.

Druhým dokumentem, který by měl ovlivňovat sociální klima a celkově vzdělávací podmínky v každé škole a který se týká mého tématu, je **Minimální preventivní program**. Minimální preventivní program vychází z Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování dětí a mládeže č.j. : 21291/2010-28 (aktualizované verze z roku 2011). Pro jeho vytváření je také důležitá Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2013-2018. Jak jsem popsala výše, je ve výchozích a podkladových materiálech poměrně podrobně a moderně problematika LGBT řešena, aspoň pokud jde o prevenci. Ale na základě mé sondy do podoby minimálních preventivních programů zveřejněných na webech základních škol se zdá, že školy volí cestu, kdy do svého programu vetkly pouze úvodní formulaci zmiňující homofobii:

„Primární prevence rizikového chování u žáků v působnosti MŠMT se zaměřuje prioritně na předcházení rozvoje rizik, které směřují zejména k následujícím rizikovým projevům v

chování žáků: agrese, šikana, kyberšikana, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, **homofobie**“ (MŠMT, 2010)

Tento dokument ovšem obsahuje přílohy, kterou které jsou svým zpracováním, jak obsahově, tak didakticky velmi dobrým materiálem (viz tabulka 4). Obsahují hlubší úvod do tematiky, zákonné rámce, návody, jak identifikovat rizikové chování, případně nabízí i přehled organizací, které se danou tematikou zabývají. Dále v sobě nesou informace, které po prostudování dobře poslouží pedagogovi či pedagogickému pracovníkovi, jako nápomocný materiál při zvládnutí těchto témat.

3.1.2 Téma: Pozice LGBT žáků v kolektivu a šikana

Téma sociální pozice LGBT žáků původně nebylo hlavním cílem práce, ale ukázalo se, že je potřeba ho pro jeho závažnost uvést. Skupina autorů, jež v roce 2007 pod Úřadem vlády ČR vydala publikaci *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*, se domnívá, že existuje souvislost mezi zařazením tématu LGBT do kurikula a šikanou na školách. O přístupu a prevenci šikany na školách pojednává výukový materiál *Homofobie v žákovských kolektivech* (Smetáčková, Braun, 2009). Genderovými stereotypy v sociálním prostředí školní třídy se zabývá i studie *Vybrané psychologické souvislosti genderu v prostředí školní třídy* (Janošová, 2008). Autorka se v ní zabývá sebepojetím a sebeprožíváním dívek a chlapců, časným zahájením neautentických partnerských vztahů a řeší také utajování genderově a sexuálně zaměřené šikany. Tuto studii jsem vybrala proto, že Janošová řeší téma konsekvencí genderových stereotypů ve školní třídě a zabývá se šikanou s genderovým podtextem. Upozorňuje na neautentické partnerské vztahy a příčinu hledá v mediálním tlaku. „Partnerský status běžně patří již v mladším a středním školním věku mezi nejefektivnější prostředky sebepotvrzení a stává se nástrojem k získání sociální prestiže ve vrstevnické skupině.“ Janošová (2008, s. 342). Partnerským statusem jsou míněny vztahy heterosexuální, nikoli homosexuální povahy.

Název	Specifikace	Relevantní témata	Stručný obsah
CO DĚLAT- INTERVENCE PEDAGOGA Rizikové chování ve školním prostředí - rámcový koncept	Příručka je součástí Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 21291/2010-28, MŠMT, 2010	Šikana (příloha č. 6) Homofobie (příloha č. 8) Rizikové sexuální chování. (příloha č. 18)	Identifikace rizikového chování Východiska Podrobně popsané posty v jednotlivých případech Legislativa Preventivní aktivity Cíl aktivity Doporučení pro pedagogy (včetně limitů jejich kompetencí) Kontakty na příslušné organizace
SEXUÁLNÍ VÝCHOVA, vybraná témata	Příručka pro učitele v rámci programu Výchova ke zdraví, MŠMT a VÚP v Praze, 2009	Sexuální výchova	Sexuální výchova z pohledu etiky – RVP ZV z pohledu sexuální výchovy – Ochrana reprodukčního zdraví mladistvých – HIV / AIDS Nemoci přenosné pohlavním stykem – Sexuální orientace – Sexuální deviace a deviantní chování – Sexuální dysfunkce – Sexuální výchova a legislativa – Sexualita a média – Bezpečný internet – Genderové aspekty sexuální výchovy – Syndrom CAN – Sexuální výchova v rodině a ve škole – Sexuální výchova u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami – Didaktické náměty – Návrh učiva vzhledem k věkovým zvláštnostem žáků
Metodický pokyn MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních	Metodický pokyn vydalo MŠMT, 2013	Šikana	Vymezení fenoménu pojmu Povinnosti školy Školní program proti šikanování Praktické příklady Opatření pro nápravu Ochrana dětí státní orgány kontroly

Tabulka 4: Vybrané metodické materiály vydané MŠMT

V části zabývající se šikanou zmiňuje hned v úvodu příčinu v hegemonní maskulinitě, kdy popisuje verbální i neverbální souboje chlapců. Podle výsledků této studie je zřejmé, že homosexuální chlapci na poli soupeření se svými spolužáky prohrávají, protože jejich orientace či identifikace je znevýhodňuje. Tato studie také upozorňuje, že žáci a studenti prezentují či se chlubí svými sexuálními znalostmi a zkušenostmi. Žádoucí jsou ve školním prostředí zkušenosti heterosexuální, což vyplývá z textu výše. Pokud se tak jedná o homofobní šikanu, terčem bývají zejména chlapci, kteří se neúčastní boje o moc ve školní třídě a nemají požadované maskulinní dovednosti. Autorka zmiňuje, napadání mezi spolužáky, které souvisí s homosexualitou, začíná ve středním školním věku.

V roce 2011 vyšla kniha Michaela Koláře *Nová cesta k léčbě šikany*. Autor v ní navazuje na svou předchozí dlouholetou praxi v indikování, prevenci a řešení následků tohoto patologického jevu. Problematika šikanování je zde chápána nejen jako problém, se kterými se žáci a studenti setkávají ve školním prostředí, ale jako celospolečenský jev, na který je intenzivně pohlíženo zejména posledních dvacet let. Ohroženi šikanou jsou, dle autora, nejen její oběti a iniciátoři, ale většina žáků, kteří se se šikanou setkávají. Upozorňuje, že prvky šikany se vyskytují už v mateřských školách. Hovoří o šikaně na základních, tak i na středních školách, kde tuto smutnou statistiku dokazují výsledky výzkumu školního klimatu v prostředí českých základních škol v roce 2001, výzkumu se účastnilo celkem 1 935 žáků a žákyň 5. až 9. ročníků základních škol. (Pospíšil, 2006)

Kolář pokládá šikanu za jev, který se dá léčit (odtud také název celé publikace i dílčích kapitol). Je to podle něj důsledek krize společenských vztahů naší společnosti a překládá postupy, kterak se šikanou vypořádat. Kniha je rozdělena do čtyř částí a obsahuje 71 kazuistik na téma šikany různého druhu. Právě na nich je vysvětleno, jak předcházet, indikovat a zacházet se šikanou v jejích různých stádiích ve školním prostředí. Přínos publikace dokazuje i recenze z řad odborníků, v tomto případě Antonína Mezery:

Kolářova publikace je přirovnávána k norskému autorovi D. Olweusovi. Kolářův přístup se originálně zaměřuje na prevenci šikany na školách a její řešení. Jeho vzdělávací programy mají prokazatelný důsledek v poklesu výskytu šikany na školách, a to zejména díky preventivním opatřením, ne jen řešením následků. Za zmínku jistě stojí Kolářův „Hradecký program proti šikanování“, který přispívá ke snížení šikany jako jevu na školách. Autor

metodicky postupuje při léčbě šikany na úrovni primární i sekundární prevence. Účinky aplikovaných metod se v praxi základních i středních jednoznačně prokázaly. (Mezera, 2011)

Do tématu šikany spadá i šikana z důvodu projevu jiné, než majoritní sexuální orientace. Jak jsem již uvedla výše při rozboru studie Janošové (2008), příčinu v šikaně, související s homosexualitou, nachází Janošová v hegemonní maskulinitě a potřebě dokázat jistou převahu (zejména chlapců) na poli heterosexuálních aktivit. Kolář se ve své publikaci nezaměřuje vyloženě na téma prevence či léčby šikany konkrétně z příčin homosexuální orientace. Zahrnuje toto téma do šikany jako takové, ale pozitivní je, že mu věnuje, ač ne primárně, pozornost. Uvádí příklad homosexuálního obtěžování v kasuistice Hra na homosexuální obtěžování (s. 73), kdy byla oběť, fyzicky ne příliš silný chlapec, přesvědčována, že si jej vybrali dva předstíraně homosexuální spolužáci. Prováděli homosexuálně orientované útoky s cílem ho vystrašit. Tato kasuistika poukazuje na fakt, že homosexualita (ač v tomto případě zřejmě převážně předstíraná ze strany agresorů) je zneužita jako nástroj pro ubližování a týrání spolužáka.

Spouštěčem každé šikany je souhra více faktorů. Za ten hlavní je považována odlišnost od většiny. Odlišná sexuální orientace a její skryté či přímé projevy k šikaně ve školním kolektivu (zejména na druhém stupni základní školy a na středních školách) k šikaně podněcuje. Sexualita je pro mladé lidi velkým a hojně diskutovaným i prožívaným tématem. Proto jsou příslušníci sexuální minority, či ti, kdo s nimi sympatizují, snadným terčem k šikaně. Nepřijetí kolektivem a strach ze sankcí za svou odlišnost, je hlavním důvodem skrývání sexuální orientace.

Šikana se projevuje chováním, kdy je agresorovým cílem, aby ohrožoval, zastrásoval, týral nebo ubližoval jednotlivci nebo skupině. O šikaně hovoříme ve chvíli, kdy jsou útoky opakované, ať už fyzické či psychické, s jasným cílem jedince nebo skupinu žáků poškodit ve výše uvedeném smyslu. Charakteristické pro oběti šikany je, že se nemohou bránit, nebo neví jak útokům čelit. Kolář uvádí, že k projevům patří útoky fyzické, tak verbální, od pomluv přes nadávky, vyhrožování a ponižování, které se pak často spojuje přímo s fyzickým násilím. (Kolář, 2001) Jak vyplynulo z analýzy výzkumu výše, v rámci tématu homofonní šikany jsou nejčastěji popisovány útky verbální.

Homofobní postoje by se, na základě zásad uvedených v Rámcovém vzdělávacím programu, v českém školním prostředí vyskytovat neměly. Jak ale vyplynulo z Hladřova výzkumu (2015), ti, kdo s RVP pracují, učitelé a jiní pedagogičtí pracovníci, mají v ne úplně uspokojivé míře tyto homofobní postoje v sobě. Nedostatečná konkretizace témat sexuální minority v kurikulu samozřejmě tyto postoje nepodněcuje, ale zároveň nepřispívá k jejich eliminaci. Není to samozřejmě jen vinou formálního kurikula. K homofobii a z ní vycházející homofobní šikaně přispívá neformální kurikulum, které ukazuje, jaké jsou vztahy mezi pedagogy a studenty, vztahy mezi žáky, v jejich kolektivech, sociální prostředí vzdělávacího zařízení, nebo třeba zobrazování genderových stereotypů ve výukových materiálech. Je to také klima školy, které žákům v ideálním případě ukazuje, že homofobie je něco, co se nedá tolerovat. Podstatný vliv školy a její atmosféry potvrdili studenti (genderově konformní i nekonformní) společně s učiteli. (PROUD, 2015)

Homofobní šikana či obtěžování se mohou projevovat různě. Může to být užívání stigmatizujícího jazyka, výrazů, projevy mohou být vyjádřeny nonverbálně – gesty, které všichni členové skupiny rozeznají jako jasnou narážku na homosexualitu, či vtipkováním, až po fyzické útoky. Smetáčková s Braunem (2009) ve zmíněném metodickém materiálu řadí mezi projevy šikany také vtipy, obrázky, komentáře o homosexualitě, bisexualitě a transexualitě, které zesměšňují, znevažují nebo uráží a jsou neadresné – nemíří na konkrétní osoby a vytváří tak nepřátelskou atmosféru. Dále obtěžování zasíláním vzkazů (maily, sms), předstírání sexuálních pohybů, fyzické napadání, ale i druhý extrém – ignorování. Tyto útoky se snahou citelně ublížit, jsou mířeny vůči jedincům, kteří obvykle nesplňují svým vzhledem normy na projev maskulinity či feminity. Kolář dokumentuje konkrétní příklady v knize *Bolest šikanování*.

„Šikany se sexuálním „humorem“ jsou však i ve školách samozřejmostí. V poslední době se vyskytlo několik případů u učňů, kde hlavním „herním“ motivem bylo homosexuální znásilňování, případně homosexuální obtěžování. Probíhalo to tak, že velký a robustní žák chytil zezadu nějakého subtilnějšího spolužáka a strhl ho zezadu břichem na zem. Zalehl ho a řval mu do uší sexuální vulgarismy.“ (Kolář, 2001, s. 47)

Nejvíce ohroženou skupinou jsou právě mladí dospívající, kteří si prochází coming outem – obdobím, kdy se sami vyrovnávají se svou odlišnou sexuální orientací a postupně ji

vyjevují svému okolí. Právě během coming outu dochází u jedince k identifikaci s jeho sexuální orientací. V době dospívání je touha patřit mezi své vrstevníky velmi silná, a proto jsou mladí lidé nejvíce zranitelní. Důsledky chování vrstevnického kolektivu, který se k takto citlivému tématu nedokáže postavit s porozuměním a tolerancí, jsou pro psychiku minoritního jedince obzvlášť náročné a často ji poznamenají na celý život.

Útočníci, kteří se dopouští homofobního šikanování, jsou přesvědčení, že homosexualita je, protože je odlišná, něco špatného a věří v nadřazenost heterosexuality nad ostatními formami sexuality (Smetáčková, Braun, 2009). Bohužel se šikana projevuje nejčastěji ve věku, kdy dochází ke coming-outu.

Ti, kdo šikanu na svých spolužácích páchají, tak činí z více důvodů. Jsou to v první řadě predsudky, jak jsem uvedla výše. Útočníci se cítí v převaze, šikanující je povětšinou majorita, tudíž „někam patří“. Někdy se také šikana ukazuje jako projev osobní nejistoty.

Predsudky vůči homosexuálům panují více mezi muži, než ženami. Smetáčková a Braun (2009) to vysvětlují to genderových řádem, který přisuzuje mužům významnější úlohu, kdy nedodržení představy o „správném muži“ více ohrožující z hlediska společnosti, než je to s představou „správných“ žena dívek. Ženy nemají z hlediska genderového řádu tak důležité postavení a není jim přisuzována sexuálně aktivní role. Ženská homosexualita se často považuje za dočasnou ve smyslu, že dívka ještě „nepotkala toho pravého“. Z toho vyplývá, že homofobní obtěžování je více projevováno mezi chlapci, než dívkami. Chlapci si tak v podstatě dokazují svoji správnou roli heterosexuálního a společností přijímaného muže. Homosexualita muže je skrytě vnímána společností jako slabost, nedostatečnost či selhání. Janošová (2008) toto chlapecké chování ve studii také potvrzuje. Chlapci, kteří si nejsou jistí svou genderovou identitou nebo postavením v kolektivu, si svou pozici mohou získávat napadáním nebo ponižováním ostatních chlapců. Jejich obětmi se pak stávají zejména spolužáci (chlapci), kteří v kolektivu neprojevují dostatečnou mužnost (ať už svým chováním, nebo fyzicky), nesoupeří s nimi o přední pozici v kolektivu. Výpady chlapců proti těmto spolužákům, které se vážou na napadání vztahující se k (genderové) odlišnosti nebo domnělé homosexualitě, se začínají projevovat na začátku středního školního věku. Brzy po svých chlapeckých spolužácích se takového chování dopouští i dívky (Janošová, 2008).

Žáci, kteří se identifikují jako s LGB orientací, jsou ohroženi šikanou ve výrazně větší míře, podle výzkumu americké mládeže. A to dokonce čtyřikrát více než většinová populace. Podobné výsledky přinesly i výzkumné studie některých západoevropských zemí, nedávno například Španělsko nebo Velké Británie. Výsledky hovoří o stresu, tlaku na šikanované mladé lidi, který může být, v některých případech enormní. Alarmující je v této souvislosti i fakt, který uvedla značná část heterosexuálních středoškoláků, že se stali obětí homofobní šikany jen proto, že byli svými vrstevníky vnímáni jako potenciálně homosexuální. (Úřad vlády ČR, 2007)

Situace v České republice naštěstí nepodněcuje snahu vzdělávací institucí a škol o šíření nepravdivých informací či podněcování k nenávisti vůči LGBT menšině. Ovšem i toto téma, stejně jako každé, které vyvolává vášnivě protichůdné názory, se do českých škol dostalo. A to konkrétně šířením publikace „Terapie homosexuality“. Ta byla v letech 2003–2004 nevládními subjekty masově šířena do škol a k jejímu stažení došlo až po delší době, a to díky upozornění jiných nevládních organizací. Autor předkládal názory na homosexualitu jako vědecká fakta, který byla ale zcela v rozporu s názory a výsledky prací odborníků na tuto oblast. (Úřad vlády ČR, 2007)

Díky medializaci se veřejnost dověděla o některých tragických osudech obětí šikany, aplikované na základě minoritní sexuální orientace. S tímto jevem se potýkají i Spojené státy. Newsweek v roce 2008 informoval o vraždě studenta Larryho Kinga, který byl pro svou sexuální orientaci zastřelen spolužákem.

Výzkumy uvádí velmi smutné číslo z USA. Ročně si pět tisíc dětí, náctiletých a dospívajících vezme život. Podle kvalifikovaných odhadů zhruba 30 % z nich jsou lesby a gayové, kteří mají potíž vypořádat se se svou orientací (Owens, 1998, s. 119). V absolutní hodnotě je to patnáct set zmařených mladých životů. Výzkumy uvádějí, že 20–40 % dospívajících s odlišnou sexuální orientací nebo identitou se pokusí spáchat sebevraždu.

Tyto smutné události upoutaly pozornost veřejnosti na fakt, že v reálném životě neshody se genderovými normami a vnímání homosexuální orientace vedou k šikaně a pronásledování v rámci školy. Jako reakci na tyto události se výzkumníci začali zabývat strategií na podporu pozitivní školního klimatu, s cílem zvýšit vnímání školy jako bezpečného místa.

Asi nejvýraznějším dopadem šikany kvůli homosexualitě, který proběhl českými médii, je případ Filipa, který spáchal sebevraždu v únoru 2014. Nejen na základě této události byla v únoru 2015 spuštěna online poradna pod záštitou Prague Pride – sbarvouven.cz:

„Web sbarvouven.cz je snadnou cestou, jak poskytnout všem zájemcům bez rozdílu informace o coming outu a přímo je spojit s těmi, s nimiž si chtějí popovídat. Nabízíme bezpečné a vstřícné prostředí - především ti, kdo váhají. Mezi mentory a mentorkami, jimž se můžete ozvat, najdete lesby, gaye, transgender osoby, psychology i příbuzné LGBT lidí. Web tedy není určen jenom gayům a lesbám, ale zkrátka všem.“ ("SBARVOUVEN - O nás", 2015)

Podobným projektem v USA je GSA (Gay-Straight Alliance). Je to studenty řízený klub, obvykle při vysoké nebo střední škole, který poskytuje studentům bezpečné místo pro setkávání, vzájemnou podporu, mohou zde hovořit o otázkách týkajících se sexuální orientace, genderové identity a projevu a pracovat na potlačení homofobie a transfobie.

3.1.3 Téma: LGBT učitel

Na téma LGBT a učitel jsem hledala relevantní dokumenty velmi těžko. Toto téma není v dostupných textech široce zastoupeno. V rozhovoru pro časopis Respekt zmiňuje Czeslaw Walek, ředitel gay a lesbického festivalu Prague Pride, s kolegyní Kateřinou Saporovou, situaci ohledně přiznání gay či lesbické orientace učitelem. Jejich svědectví dokazuje smutný, šedý stav této oblast. Tvrdí, že coming out učitelů, přiznání homosexuality, vnímá veřejnost jako propojení s pedofilií. „Lidé mají stále zafixováno, že „teplouš“ je na chlapečky. Týká se to ale i holek, které učí. Jedna moje známá učitelka měla třeba fotky z výletu, na kterých vydávala svého kamaráda za partnera, aby měla klid.“ ("Být učitel a gay je pořád problém", 2014) V rozhovoru je také zmíněn konkrétní příklad, kdy se vedení školy postavilo proti otevřenému projevu příslušnosti učitele k LGBT menšině. Učitel požádal ředitelku školy o souhlas s fotografií. Chtěl se vyfotit společně se svými studenty, kdy všichni znali situaci ohledně jeho orientace. Ačkoli velmi milým mailem, tak přesto ředitelka vyjádřila nesouhlas s odkazem na to, že jsou škola soukromá, která své studenty potřebuje a netuší, jak budou reagovat rodiče. Situaci z jiného pohledu dokumentují Britské listy v aktuálním článku z února 2016. Z křesťanské školy v Birminghamu byl odvolán, na tlak rodičů, učitel, protože svým žákům otevřeně přiznal,

že je homosexuál. Dostal ale místo zástupce ředitele v Parkfield Community School, kde je 98 procent žáků muslimských. Učitel zahájil, se souhlasem ředitelky program pro podporu diverzity, který vítá lidi jakékoliv rasy či náboženství i lesbičky, gaye, bisexuály a transgenderové osoby. Škola má 770 žáků 23 národností. Článek též upozorňuje na zajímavou skutečnost, že v roce 1988 konzervativní vláda Margaret Thatcherové zákonem zakázala "úmyslnou reklamu pro homosexualitu" a vyučování "přijatelnosti homosexuality jako rodinného vztahu". Ve Skotsku byl tento zákon zrušen v roce 2000 a v celé Británii v roce 2003, avšak dodnes existuje v britských školách nervozita ohledně toho, co učitelé smějí říkat o homosexualitě (Britské listy, 2016).

3.1.4 Téma: Postoje (budoucích) učitelů a práce s nimi

Cílem výzkumu Postoje univerzitních studentů pedagogicky orientovaných studijních programů k homosexualitě měřené na škále Homosexuality Attitude Scale (Hlad'o, 2015) bylo zjistit postoje studentů pedagogicky orientovaných studijních programů k homosexualitě. Použitým výzkumným nástrojem byl dotazník Kiteové a Deauxové – Homosexuality Attitude Scale. Sběr dat proběhl v říjnu a listopadu 2014. Výběrový soubor je tvořen 1 140 respondenty. Výsledek Hlad'ovy studie ukázal, že mezi studenty pedagogických studijních programů panují v průměru poměrně pozitivní postoje vůči homosexualitě. Avšak v doporučeních upozorňuje na poměrně vysoké zastoupení negativních postojů. V individuálních případech respondenti vyjadřovali středně negativní, vysoce negativní či dokonce extrémně negativní postoje (tento příklon bylo možné sledovat u více než 10 % respondentů). Vzhledem k závažným dopadům, jež by mohlo mít jejich otevřené prezentování při výchovně-vzdělávací práci s žáky, je zjištěný stav u budoucích pedagogů nežádoucí (Hlad'o, 2015, s 456). Za důležitý krok považuje autor nalezení způsobu formování postojů studentů pedagogických oborů k homosexualitě. Pokládá otázku, jak mohou vysoké školy studenty vzdělávat, kultivovat, učit je respektu a otevřenosti k diverzitě, aby byli učitelé a další pedagogičtí pracovníci schopni kvalifikovaně pracovat s homosexuálně orientovanými žáky, poskytovat jim adekvátní pomoc, účinně předcházet a řešit homofobní diskriminaci a aktivně přispívat ke změně školního klimatu (Hlad'o, 2015, s 456). Autor zmiňuje, že dle zahraniční literatury vede k signifikantní změně postojů k homosexualitě, míní tím postoje negativní, výchovně

vzdělávací působení. Vyzdvihuje tuto potřebu u studentů mužského pohlaví a příslušníků některých církví. Doporučuje studenty seznámit s psychologickou podstatou stereotypů, negativním dopadem předsudků a zmiňuje též zařazení témat lidské sexuality do formálního kurikula. To potvrzuje, jak důležité je toto téma správně uchopit v metodických materiálech a v celém konceptu kurikula. Je příznačné, že autor této studie se odkazuje zejména na zahraniční materiály.

Co se konkrétních metod týče, autor uvádí jako efektivní edukační metody audiovizuální materiály, které přímo zobrazují gay a lesbickou tematiku, a dokumenty zachycující předsudky majority vůči homosexuálům. Tvrdí, že právě využitím audiovizuálních materiálů může dojít k vyvracení stereotypů a miskoncepcí o homosexualitě a poskytovat příležitost pro rozvoj pozitivního nahlížení na homosexuálně orientované jedince (Hlad'o, 2015, s. 458). Konkrétně autor uvádí promítání filmů, spotů, dokumentů s následnou analýzou jejich obsahu a reflektování skutečnosti. Považuje to za základy, které jsou dostatečné pro praxi budoucích učitelů. Autor zdůrazňuje jeden ze závěrů, že heterosexuálové, kteří znají někoho, kdo otevřeně přiznává svou homosexuální orientaci, všeobecně zastávají k homosexualitě pozitivnější postoje než ostatní. Kontakt s otevřeně homosexuálními jedinci lze zprostředkovat například besedou Živá knihovna⁵, pořádanou pod záštitou Amnesty International. Autor uvádí, že školy (v našem případě univerzity připravující budoucí pedagogy) jako sociální organismus musí přijmout a dodržovat normy, které považují netolerantní a diskriminační chování vůči osobám s odlišnou sexuální orientací za neakceptovatelné (Hlad'o, 2015, s. 458).

V této souvislosti jsem se zabývala také diplomovými a bakalářskými pracemi, které se nějakým způsobem dotýkají zvoleného tématu. Co se časového rozmezí týče, nejstarší práce, kterou považuji za relevantní, byla obhájena v roce 2007, nejmladší pak v roce 2015. Zdrojem mi byla databáze google scholar. Práce jsem vyhledávala dle klíčových slov *LGBT, homosexualita, kurikulum, šikana*. Sledovány tedy byly oblasti sexuální výchovy a názory, pohledy studentů či veřejnosti. Nejvíce relevantních prací jsem našla při

---

⁵ Sama jsem se této aktivity zúčastnila, v rámci studia VOŠ. Ze zkušenosti mohu potvrdit autorův závěr, že takovýto druh vzdělání a interaktivního vhledu do problematiky mění, poměrně zásadně, náhled na celý problém.

Masarykově univerzitě v Brně, což může být ovlivněno způsobem vyhledávání. Nejstarší vyhledané relevantní práce jsem našla z roku 2007 (rok po tom, co byla v České republice oficiálně uznána jiná forma stejnopohlavního soužití), ale to opět může být dáno datem, od kdy jsou kvalifikační práce vkládány do on-line databází (tabulka 5).

Druh práce	Název	Autor	Univerzita	Rok	Klíčová slova
disertační	Plánovaná lesbická rodina: rozhodovací proces jako klíčový aspekt přechodu k rodičovství	Mgr. Eva Polášková	MUNI	2009	LGBT, rodičovství, homosexualita
bakalářská	Sexuální výchova jako veřejněpolitický problém	Radka Císařová	MUNI	2013	sexuální výchova, kurikulum, RVP
diplomová	Postoje mladistvých k sexuálnímu životu	Bc. Jindřich Plachý	UHK	2014	mladiství, zkušenosti, sexualita, postoje
diplomová	Genderové aspekty pedagogické komunikace na 2. stupni české základní školy	Bc. Lucie Vaňurová	MUNI	2010	gender, pedagogika, komunikace
bakalářská práce	Postoje lesbických žen k rodičovství a k výchově dětí	Lucie Vaňurová	MUNI	2008	homosexualita, homofobie coming out, sexuální orientace, postoje společnosti, rodina, lesbická rodina, registrované partnerství výchova dětí.
diplomová práce	Jak se žije homosexuálům v českém školství	Daniela Kunhartová	MUNI	2009	homosexualita, stejnopohlavní rodičovství, gay, lesba, české školství

bakalářská práce	Homoparentalita z pohledu studentů oboru sociální pedagogika	Andrea Koželová	MUNI	2015	dítě, gender, homosexualita, homoparentalita, rodina, výchova
diplomová práce	Postoje adolescentů k homosexualitě	Vendula Rulcová	MUNI	2007	homosexualita, homofobie, heterosexismus, coming out
bakalářská práce	Výchova dětí homosexuálními páry z pohledu pedagogů	Barbora Šestáková	MUNI	2007	homosexualita, homofobie, šikana
bakalářská práce	Sexuální orientace jako příčina společenské diskriminace	Lucie Kováčová	MUNI	2013	sexuální orientace, diskriminace, pohlaví, společnost, menšina
bakalářská práce	Názory žáků 8. a 9. tříd ZŠ na osvojení dětí homosexuálními páry	Lucie Gergelová	MUNI	2015	homosexualita, homoparentalita, náhradní rodinná péče, osvojení, registrované partnerství
bakalářská práce	Vývoj názorů na registrované partnerství v evropských zemích a České republice	Andrea Kyselová	MUNI	2007	homosexualita, registrované partnerství, adopce dětí homosexuálními páry
bakalářská práce	Jak se cítí homosexuální pedagog v prostředí českého školství	Tomáš Komínek	MUNI	2013	coming put, diskriminace, historie homosexuality, homofobie, pedagog, registrované partnerství, školství
bakalářská	Výchova směřující k toleranci rasových, náboženských a sexuálních menšin - analýza učebnic pro základní školy	Anna Černá	MUNI	2008	tolerance, sexualita, náboženství, menšina

bakalářská	Pohled studentů středních škol na homosexualitu	Jana Žižlavská	MUNI	2015	homosexualita, sexuální orientace, homofobie
diplomová	Ověřování účinnosti některých metod sexuální výchovy na 1. stupni ZŠ	Martina Vallová	TUL	2012	sexuální výchova, metody výuky
bakalářská	Homosexualita a šikana na středních školách	Martin Novák	MUNI	2013	homosexualita, šikana, coming out, střední školy, homofobie
bakalářská	Pohledy mladých lidí na homosexualitu a registrované partnerství	Monika Štarhová	MUNI	2010	homosexualita, homosexuální chování, homosexuální orientace, gay, lesba, coming out, registrované partnerství, manželství, majetkoprávní vztahy homosexuality
bakalářská	Homosexualita, coming out a proces seznamování	Milan Limberg, DiS.	MUNI	2008	homosexualita, coming out, proces seznamování, gay, lesbička, registrované partnerství, rodičovství, sexualita, organizace

Tabulka 5: Reprezentace tématu LGBT v souvislosti se vzděláváním v pracích vysokoškolských studentů

Je zajímavé, že disertačních prací bylo nalezeno minimum (jedna), a ta se netýká vzdělávání a školství (jde o práci Plánovaná lesbická rodina: rozhodovací proces jako klíčový aspekt přechodu k rodičovství). Výsledky ukazují, že studenti se zaměřovali na sexuální orientaci z pohledu diskriminace, sexuálního chování, dále se práce zabývaly výchovou či adoptí dětí homosexuálními páry, coming outem. Práce se zabývaly často popisem tématu, zjišťováním názorů, pohledů či postojů (př. Pohled studentů středních škol na homosexualitu, Žižlavská, 2015), mechanismy a procesy (př. Homosexualita, coming out a proces seznamování, Limberg, 2008), analýzou (př. Výchova směřující k toleranci rasových, náboženských a sexuálních menšin – analýza učebnic pro základní

školy, Černá, 2008). Objevila se i práce, která souvisela vyloženě s metodikou sexuální výchovy, ovšem bez přímého zacílení na homosexualitu (Ověřování účinnosti některých metod sexuální výchovy na 1. stupni ZŠ, Vallová, 2012).

3.2 Reprezentace tématu LGBT v souvislosti se vzděláváním v aktivitách (neziskových) organizací

Poslední roky přinesly v České republice změnu přístupu k tématu. Svůj podíl na tom mají jednotliví badatelé, ať už to jsou výsledky celostátních výzkumů Sexuální chování v ČR. Weisse a J. Zvěřiny, či aktivity občanských sdružení a neziskových organizací. Za ty významné již byl uveden PROUD (platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu), organizace založená v roce 2011. Co se vzdělávacího dopadu týče, PROUD získal akreditaci MŠMT pro pořádání školicího kurzu zaměřeného na problematiku LGBT osob v rámci sociální péče, určeného právě sociálním pracovníkům. Za přínosný považuji projekt sbarvouven.cz, který zmiňuji v textu výše, internetovou poradnu pro LGBTQ mládež. Je pozitivní, že tato změna přináší posun v uchopení tématu, kdy si státní orgány i odborná veřejnost uvědomují, jaký má problematika význam. Mediálně známý je pochod Prague Pride, který je právě PROUDem zaštiťován.

Druhou, o poznání starší organizací je STUD Brno, která od roku 1996 působí jako nestátní nezisková organizace. Jejich nejznámější aktivitou je Queer filmový festival Mezipatra (pořádáný od roku 2000). Pořádá mnoho vzdělávací aktivit, jak pro samotné LGBTQ lidi, tak pro studenty a pedagogy.

Následující tabulka 6 se zabývá výsledky činnosti neziskových organizací a občanských sdružení, které přímo i nepřímo souvisí se tématem vzdělávání a LGBTQ.

Název organizace	Datace	Druh činnosti/aktivity	Cílová skupina	Název
PROUD	2016	Akreditace MŠMT školícího kurzu pro sociální pracovníky a pracovníce	Pracovníci sociální prevence, sociálního poradenství a pracovníce a pracovníky na úřadech.	Úvod do problematiky LGBT osob a sociální práce
STUD Brno	2000-dosud	Filmový festival	Homosexuální mládež, žáci a studenti	Queer filmový festival MEZIPATRA
STUD Brno	2010-dosud	Informační projekt	LGBTQ	GLpartnerství.cz
Poradna pro občanství, STUD Brno a Gender Studies	2009-dosud	Informační projekt	žáci a studenti, veřejnost, oběti šikany	Rozmanitostí proti šikaně
LePress, STUD Brno	2008-dosud	Projekt, literatura, artefakty	LGBTQ	QueerShop
STUD Brno	2008-dosud	Průvod	LGBTQ veřejnost	Queer Parade Brno a Teplé jaro
STUD Brno	2003-dosud	Projekt	dospívající gayové	Gay Teens
STUD Brno	1997-dosud	Dlouhodobá aktivita	LGBTQ, veřejnost	Queer knihovna
STUD Brno	1997-dosud	internetový portál	LGBTQ, široká veřejnost	STUD.cz

STUD Brno	2001-2005	telefonická linka	LGBTQ	Gay a lesbická linka pomoci
STUD Brno	2001-2003	komunitní centrum	LGBTQ mládež	Komunitní centrum lesbické, gay a bisexuální mládeže
Amnesty International	2001 - dosud	Vzdělávací projekt	žáci a studenti, pedagogové, veřejnost	Živá knihovna
PROUD	2015 - dosud	Internetová poradna	LGBTQ mládež, studenti, žáci, rodiče, učitelé	Sbarvouven.cz
Amnesty International	aktuálně probíhá	internetový portál	pedagogové	www.lidskaprava.cz
Prague Pride	2010 - dosud	festival	LGBTQ komunita, široká veřejnost	Festival Prague Pride
UPOL, ESF a státní rozpočet ČR	2015	Publikace	asistenti pedagogů, pedagogové	Metodika práce asistenta pedagoga

Tabulka 6: Reprezentace tématu LGBT v souvislosti se vzděláváním aktivitách (neziskových) organizacích

Z hlediska zkoumaného tématu je na českém poli významnou událostí celostátní konference MŠMT, MLPRPaL⁶ a PROUDu „Homofobie a transfobie jako téma pro českou školu“, konala se na MŠMT v říjnu roku 2014. PROUD je významnou organizací, která mapuje situaci LGBT skupiny v České republice. Za zkratkou se skrývá zapsaný spolek Platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu. Tato organizace se zabývá osvětovou, vzdělávací, expertní a lobbingovou činností v oblasti práv, sociálního postavení a každodenního života tzv. LGBT (lesbických, gay, bisexuálních a trans) osob s vizí společnosti, kde sexuální orientace či genderová identita nemají vliv (obzvláště ten negativní) na kvalitu života. (PROUD, 2016)

⁶ Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu.

Konferenci se vinula nit probírané šikany žáků v souvislosti s jejich generovou identitou – s tím, jak se jejich projevy chování ve školním kolektivu shodují nebo rozcházejí s tím, k jaké generové skupině formálně náleží. Na konferenci byl uveden fakt, že dle průzkumu provedeného ve 37 zemích organizací UNESCO, se prokázala přímá závislost mezi zvýšením záškoláctví, předčasných odchodů ze vzdělávání a studijní neúspěšností a mezi homofobní šikanou. Lze říci, že obdobné zkušenosti uváděla polovina z přítomných na konferenci. Dokonce se jednalo o opakovanou zkušenost s eskalací šikany. Zkušenost s homofobií a transfobií na českých školách přinesli školní a krajsí metodici prevence. Níže přináším výstupy z konference, navrhované kroky pro řešení problematiky. Kroky byly navrženy „s ohledem na mezinárodní závazky a standardy UNESCO, antidiskriminační legislativu a Strategii vzdělávací politiky 2020, a na závazek systematického řešení homofobie a transfobie ze strany MŠMT.“ (*Homofobie a transfobie jako téma pro českou školu*“, 2014, s. 2)

„(1) Téma prevence homofobie a transfobie bude jasně komunikováno mezi prioritami vzdělávacích politik MŠMT a návrh preventivních kroků MŠMT jako vedoucího koordináčního orgánu bude zapracován do akčního plánu Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020;

(2) Bude vytvořena stálá expertní platforma na úrovni MLPRPaL, MŠMT a expertů na LGBTI inkluzivní vzdělávání z akademické sféry;

(3) MŠMT zajistí krajským metodikům a školám specifickou metodickou podporu pro oblast homofobie a transfobie, v první řadě půjde o dotisk a distribuci příručky „Homofobie v žákovských kolektivech“ od Ireny Smetáčkové Ph.D. a PhDr. Richarda Brauna, a to v tištěném nákladu min. 1 výtisku na školu;

(4) V rámci další revize kurikulárních dokumentů bude téma homofobie a transfobie a genderově citlivé výchovy zakomponováno do Rámcových vzdělávacích programů pro MŠ, ZŠ a SŠ;

(5) MLPRPaL a MŠMT iniciují celorepublikové tematické šetření k přítomnosti homofobie a transfobie na školách ze strany ČŠI;

(6) Při pravidelných poradách MŠMT s krajskými a oblastními koordinátory prevence a s vedoucími školských odborů na krajských úřadech bude vytvořen prostor pro prezentaci tématu prevence homofobie a transfobie;

(7) MŠMT ve spolupráci s Národní radou dětí a mládeže zajistí zvyšování odborných kapacit pracovníků a pracovníc v neformálním vzdělávání v oblasti práce s tématem prevence homofobie a transfobie ve vrstevnických kolektivech;

(8) S příslušným útvarem NÚV bude navržen odborný seminář pro metodiky a metodičky prevence školských poradenských zařízení (PPP, SPP);

(9) Sdílení dobré praxe krajských a školních metodiků, výchovných poradců a všech dalších aktérů bude pravidelně opakováno, a odprezentuje se zde vyvinutá akce v uplynulém roce, zároveň zde bude pokračovat síťování všech aktérů za participace MŠMT a dalších institucí;

(10) Všichni zúčastnění aktéři se zavázali, že se budou problematikou homofobie a transfobie a její prevencí nadále systematicky zabývat.

(„Homofobie a transfobie jako téma pro českou školu“, 2014, s.2, 3)

Od března do prosince 2015 probíhal na českých školách výzkum (dotazníkové šetření) týkající se fenoménů homofobie a transfobie. Výzkum podpořila ILGA-Europe (evropská pobočka mezinárodní organizace sdružující lesby, gaye, bisexuály, transsexuály a intersexuály). ILGA je mezinárodní nevládní organizace, zastřešující a spojující více než 400 organizací ze 45 evropských zemí. Evropská pobočka byla založena v roce 1996, kdy se oddělila a stala se nezávislou entitou. ILGA, jako taková, byl založen v roce 1978. ILGA-Europe sídlí v Bruselu. (*What is ILGA-Europe / ILGA-Europe*, 2016)

Na výzkumu se podílela Katedra psychologie PedF Univerzity Karlovy v Praze a Centrum kulturních, mediálních a komunikačních studií FF Univerzity Palackého v Olomouci. Výzkum tvořily dvě části – kvantitativní část reprezentoval online dotazník pro žáky 8. a 9. tříd základních škol, středoškoláky (žáci SOŠ, gymnázií, SOU a OU) a absolventy SŠ, kteří dostudovali nejdéle před rokem. Věkové rozmezí tedy bylo 14–23 let. Online (na serveru surveymonkey.com) na ně čekalo 29 otázek. Ty měly přinést obraz o postojích žáků k vrstevníkům, jejichž generová či sexuální identita není v souladu s většinou. Autoři také mapovali osobní zkušenosti respondentů s jevem homofobie a transfobie ve školním prostředí. Dotazník, na jehož sestavení se podílela zejména psycholožka doc. Smetáčková (Pedf UK v Praze) a sociolog Mgr. Zdeněk Sloboda (z FF UP v Olomouci), vyplnilo 1314 respondentů. Analýzou prošly pouze úplně nebo téměř úplně vyplněné dotazníky. Autoři

se domnívají, že k nevyplnění všech otázek došlo tím, že respondentům bylo buď nepříjemné odpovídat, nebo odpověď neznali.

Autoři výzkumu uvádí, že ve výsledku se respondenti orientovali dobře v pojmech gay, lesba a chápali jejich význam, ačkoli pojem bisexuál a zejména transsexuál pro ně byl oříškem (13 % alespoň tušila význam). 88 % respondentů osobně znala někoho, kdo patří do LGBT skupiny. Osobní kontakt s příslušníkem LGBT skupiny také indikoval toleranci respondentů, kdy byla vyšší v případě, že osobně LGBT příslušníka skupiny znali. Výzkum se také zabýval sdílením prostoru (škola, třída, lavice) s LGB osobami. Tady byla míra tolerance respondentů poměrně vysoká. Netolerantní postoje deklarovaly pouze jednotky procent respondentů. U transsexuálních osob, které se zdají pro respondenty nejméně uchopitelné, by jejich přítomnost ve škole vadila výrazně vyššímu procentu dotázaných, dokonce školní lavici by s nimi nechtělo sdílet 23 % osob. Autoři výzkumu k tomu dodávají: „Ač jsou to čísla nízká, je zřejmá míra nárůstu neochoty, čím „blíže“ by respondentovi/respondence LGBT osoba byla.“ Výsledky přinesly jasnou přímou úměru mezi tolerancí respondentů k LGBT lidem ve škole, a jejich ochotou s nimi pobývat v kolektivu (třídy) a sdílet osobní prostor (v lavici).

Míra tolerance sdílení prostoru se promítla i v části zkoumající výroky o LGBT. Tady byli respondenti opět tolerantnější k lesbám, gayům a bisexuálům (rozhodně či spíše pozitivní postoj vyjádřilo 75 % respondentů), vyloženě negativní vztah vyjádřilo 5 % dotázaných.

Trans osoby, jak už ukázaly předchozí odstavce, byly pro respondenty méně uchopitelnou skupinou. Proto v dotazníku získaly jen 55 % vyloženě kladných odpovědí. Neutrálně je vnímala čtvrtina, ovšem poměrně vysoké číslo – 19 % dotázaných – vyjádřilo svůj negativní postoj. Palčivé výsledky dotazů na transexuály se promítají dále. Čtvrtina chlapců by zavrhl kamaráda, který by se identifikoval jako příslušník transexuální skupiny. 59 % je nepříjemná jejich společnost. Když se ale podíváme na výsledky stejného dotazů u ostatních skupin (LGB), dostaneme se na poloviční číslo. Autoři uvádí, že míra tolerance závisela velkou měrou právě na sebeidentifikaci samotných respondentů.

Další část dotazníku se týkala slovních a fyzických útoků. Respondenti v převážné míře uvedli, že osobně ani zprostředkovaně nezaznamenali útoky z důvodu LGBT orientace. Tyto výsledky jsou ale v protikladu se zkušenostmi respondentů, kteří se za příslušníky

LGBT skupiny označili (sama sebe v dotazníku takto označila značná část respondentů – 43 %, autoři připouští, že tato skutečnost mohla být ovlivněna způsobem sběru dat). Žáci, kteří se ve výzkumu deklarovali jako příslušníci LGBT skupiny, uvedli, že polovina z nich slýchala ojediněle například vtipy o LGBT lidech, čtvrtina dokonce často. Polovina jich často zaznamenávala hanlivé výrazy, třetina ojediněle. Autoři usuzují, že tyto rozdíly mohou být dány tím, že LGBT lidé jsou vůči dotazovaným tématům ve větší míře citliví než heterosexuální respondenti. Podotýkají také, že si patrně informace tohoto typu aktivně sami vyhledávají.

K poslední části dotazníku, která se týkala vtipů, urážek a zesměšňování LGBT osob ze strany vyučujících, autoři dodávají, že ačkoli je procentuální míra této zkušenosti poměrně nízká (6–8 % dotázaných), je alarmující, že takovouto zkušenost ze strany pedagoga vůbec někteří žáci mají. Tendenci k tomuto chování pedagogů bohužel indikoval také výzkum mezi studenty pedagogicky orientovaných oborů. Obecně jsou tito studenti homosexualitě ve svých názorech nakloněni, ale více než desetina jich vyjádřila extrémně negativní postoj (Hlad'o, 2015). Vzhledem k tomu, že oba průzkumy byly provedeny v podobném čase, lze do budoucna očekávat, že podobné zkušenosti žáků se budou opakovat (ovšem nejsem schopna odhadnout stoupající, klesající nebo stagnující trend).

Dvacet hloubkový výzkumných rozhovorů se vyučujícími základních i středních škol tvořilo druhou část. Během půlhodinového polo-strukturovaného rozhovoru se autoři dotazovali učitelů, metodiků prevence a školních psychologů na LGBTQ žáky jejich školy. Třetinu rozhovorů realizovali ve městě s více než milionem obyvatel, další dvě pak ve velkých městech (přes 100 000 obyvatel). Dva rozhovory provedli na malém městě (pod 50 000 tisíc obyvatel). Zjišťovali situaci kolem homofonního a transfobního obtěžování a šikany. Respondentům byly představeny a vysvětleny základní pojmy a byly, mimo výše uvedené, dotazovány na jejich reakce v situacích dotčených témat, také na potřeby ohledně materiálů, které mají pro tato témata k dispozici.

Z analýz rozhovorů vyplynulo, že vyučující se setkávají s LGBT studenty zejména na velkých školách. V každém kolektivu se genderově nekonformní jedinci vyskytují a přijetí skupinou záleží na tom, jakou v ní mají pozici. Často ale dochází k odmítání a to bez rozdílu skutečnosti, zda se jako LGBT identifikují nebo ne. S tím koresponduje fakt, o

kterém hovoří Janošová (2008) ve své studii, a to slabá pozice genderově nezapadajících chlapců v chlapeckém kolektivu. Určující pro pozici v kolektivu se ukázalo prostředí školy, obor, typ i samotný charakter kolektivu.

Když už dochází k napadání a obtěžování, děje se tak nejčastěji verbálně. A dokonce v případech, kdy si žáci základních škol neuvědomují jejich význam a spojení se sexualitou. Domnívám se proto, že je nezbytná osvěta v pojmech ze strany vyučujících, která by pomohla ukázat, jak ničivý účinek můžou některé výrazy, navíc „trefně“ použity směrem k LGBT spolužákům a lidem obecně, mít.

Účastníci výzkumu se vyjádřili kladně k potřebě být v této oblasti více informováni. Z pohledu boje proti šikaně, ne jen té homofonní, je to jistě dobré zjištění. Hlad'o (2015) doporučuje jako účinnou metodu informování pedagogických pracovníků audiovizuální materiály (filmy, dokumenty, spoty) a jejich konfrontaci s realitou.

Výsledky proběhly i čtenými českými médii. V článku, který vyšel v únoru 2016, se objevily dva zajímavé komentáře. Zejména komentář Zdeňka Slobody, sociologa a zakladatele hnutí PROUD, potvrzuje má zjištění, že téma LGBT není dostatečně pokryto ze stran školského vzdělávacího systému.

„Školy mají obvykle preventivní programy zaměřené na klasická témata, jako jsou drogy, alkohol nebo šikana. Prakticky na žádné ze škol, která byla součástí výzkumu, se nepracovalo s preventivními programy ve vztahu k otázce LGBT nebo homofobii, s výjimkou jednoho gymnázia,“ poukazuje na nedostatky školství v tomto směru Sloboda. (Novinky, 2016)

4 Diskuse výsledků

Z dostupných pramenů, výzkumů, literatury, aktivit neziskových i státní institucí vyplývá, že téma LGBT je v současnosti nejvíce vnímané a řešené optikou šikany, tedy homofobní šikany. Šikana a agrese (která vedla až ke smrti mladého člověka, který se jako gay identifikoval) vzniká ze strachu, ze strachu z neznámého a neuchopeného. Poškozuje nejen šikanované, ale v podstatě i agresory. Z dostupných pramenů vyplývá, že nejvíce ohroženi jsou zejména chlapci v chlapeckých kolektivech, kteří nesplňují očekávanou představu chlapce příslušného věku a sociální skupiny a nedisponují požadovanými maskulinními znaky, ať už chování, nebo fyzickou dispozicí. K útokům tohoto druhu se nemusí jedinec nutně identifikovat jako příslušník LGBT skupiny, ale stačí, aby byl považován za potenciálně genderově nekonformního, homosexuálního nebo jakkoli odlišného od normy (Kůst, 2004, Janošová, 2008, Smetáčková, Braun 2009).

Výzkumy ukazují, že na akceptaci LGBT žáků a studentů se podílí, kromě samotných aktérů (žáci, studenti, pedagogičtí pracovníci školy), významnou měrou sociální klima celého vzdělávacího zařízení. A pak také osobní zkušenost jednotlivců, což přímo souvisí se strachem z neznámého, viz výše. Z dostupných pramenů lze indikovat, že informovanost a situace obecně může být lepší pro LGBT identifikující se žáky ve větších školách a větších městech. (Velká města jsou z tohoto hlediska přirozeně vždy vstřícnější k odlišnosti mimo jiné díky větší anonymitě městského života, ale také v důsledku odlišného sociálního složení obyvatel.) Co se týče oborů, vzhledem k výše uvedenu tvrzení o zvýšeném ohrožení chlapců, lze očekávat, že více kritických momentů bude vznikat v kolektivech primárně více maskulinních učňovských oborů.

Řešení těchto problémů je důležitou součástí práce pedagogů, kteří by měli předcházet těmto aktivitám nebo je umět efektivně řešit. Pedagogové jsou součástí společenství školy, rukověti k jejich práci je, kromě osobní zkušenosti a vlastní touhy být profesionálem v oboru, Školní vzdělávací program. Ten je tvořen na základě Rámcového vzdělávacího programu. Analýza RVP ZV ukázala, že téma homosexuality a homofobie je opatrně zahrnuto v kategoriích, kdy se hovoří o vzájemném respektu k jakékoli odlišnosti. Nevysvětluje hlouběji podstatu jinakosti, konkrétně u LGBT spolužáků, ať už se tak sami identifikovali nebo tímto procesem teprve prochází. Nedostatek informací částečně supluje

činnosti některých (neziskových) organizací – viz dále. Díky těm může být problematika LGBT lidí lépe uchopena pedagogy, vedením školy a samotnými žáky.

V České republice je patrná činnost organizací, které se na problematiku LGBT zaměřují (např. STUD Brno, PROUD, Gender Studies). Pomocnou ruku LGBT mládeži tak nabízejí v současnosti hlavně neziskové projekty (třeba online poradna pro LGBT mladé „S barvou ven“, vedená od roku 2016 PROUDem). Představují informační projekty, festivaly, knihovny (i ty živé), vznikají metodiky a semináře nejen pro samotné LGBT lidi, ale také pro jejich bezprostřední okolí, spolužáky, pedagogické pracovníky, rodinné příslušníky. Zahraničním protějškem může být příklad Gay-Straight Alliance, která je ale řízena přímo studenty samotnými. Nové poznatky pomáhají uchopovat a třídit také činnosti výzkumníků, zaměřené přímo do vzdělávací oblasti, jak obecně zkoumající otázky sexuality a veřejného mínění.

Co se týče samotných pedagogů, jsou to (nejen) nositelé kultury příslušné školy, vzhledem k tomu, že pohled na problematiku LGBT se filtruje (a tím nechci napadat profesionalitu učitelů) skrz osobní postoje, zkušenosti i třeba náboženství, je často na nich samotných, na jejich iniciativě, kde získají informace a návody k tomu, jak je relevantně žákům předat. Z Hlad'ova (2015) výzkumu vyšlo najevo, že rozhodně ne všichni pedagogové jsou pozitivně nakloněni tématu homosexuality. Analýza diplomových prací českých vysokoškolských studentů přinesla zjištění, že se studenti zabývají nejčastěji tématem homosexuality jako takové, diskriminací, adopcí a výchovou dětí homosexuálními páry a coming outem.

Na otázky kolem homosexuality samotných učitelů jsem v českém prostředí nenalezla relevantní odborné materiály (zdá se, že ani v mezinárodním prostředí není toto téma příliš analyzováno).

I když metodické materiály vydávané MŠMT ČR z poslední dekády pojednávají o tématech sexuální identity, orientace, popř. sexuálních deviací (parafilií) a sexuálních disfunkcí poměrně podrobně, otevřeně a kompetentně, mnoho problémů zůstává.

Za prvé, zdá se, že celá agenda je především vnímána jako záležitost prevence sociálně patologických jevů (například homosexualita je řešena vlastně vždy v kontextu homofobie nebo šikany).

Za druhé, může tak vzniknout dojem, že tato problematika je ve škole záležitostí jednoho učitele, metodika prevence nebo výchovného poradce.

Za třetí, a to s tím souvisí, nemusí se promítnout nijak do obsahu výuky, například prostřednictvím neutrální prezentace toho, že osoby s menšinovou sexualitou kolem nás vždy byly, jsou a budou, často to jsou lidé, kteří v mnoha oblastech lidské činnosti dosáhli významných úspěchů.

4.1.1 Omezení studie

Zahraničních studií, i když jsem se zaměřila jen na angličtinu, je nepřehledné množství. Proto jsem zpracovala jen velmi omezenou část. V průběhu práce se ukázalo, že v posledních letech i v České republice narůstá počet materiálů, které vznikají, ale často jsou skryty jen jako „přílohy“ oficiálních dokumentů, apod. Práce je zásadně limitována faktem, že nevím, jak jsou v praxi tyto dokumenty známy a případně používány, jaké k nim a k sledované tematice mají postoj různí aktéři vzdělávání – nejen učitelé, ale také rodiče, zřizovatelé škol apod. V tomto případě se otevírá široké pole pro další výzkum. Co se týče dalších možných kroků, lze zpracovat analýzu českých výukových materiálů (učebnic), vzhledem k tématu inkluze a LGBT.

5 Závěr

V práci jsem provedla analýzu vybraných zahraničních materiálů k problematice LGBT ve vzdělávání žáků a přípravě učitelů a pokusila se o přehled existujících materiálů českých.

Zahraniční, anglicky psané materiály pojmají problematiku LGBT z více úhlů pohledů, než je tomu u materiálů v ČR. Jejich studie jsou obsáhlejší, komplexnější nebo naopak detailně zaměřeny na konkrétní téma, například studie *Creating Comprehensive, Youth Centered, Culturally Appropriate Sex Education: What Do Young Gay, Bisexual, and Questioning Men Want?* (Pingel a kol. 2013), která se zaměřuje konkrétně na mladé homosexuální muže a ty, kteří o své identitě ještě váhají. Zahraniční publikace obsahují řadu analýz, zkoumají konkrétní jevy napříč společnostmi.

Specifickým přístupem v zahraničí je queer teorie kurikula. "Queering" rozšiřuje rámce chápání heteronormativity o identity, které se nevejdou do striktní definice heteronormativity. Přístup skrze queering umožňuje přítomnost "komplexní" identity (např. queer pohlaví, queer sexuality) v prostředí, které tradičně poskytuje prostor pouze jedincům s "normálními" identitou. Queering v oblasti vzdělávacího systému vyžaduje, aby kurikulum, politika a praxe školy zahrnovaly a respektovaly všechny individuality i s jejich zkušenostmi.

V České republice existuje několik dokumentů, které jsou svým obsahem, zejména vymezením problematiky a praktickými radami pro pedagogy i jiné pedagogické pracovníky, kvalitním materiálem. Tyto materiály jsou ale vydávány jako nezávazná doporučení. Školy z nich mohou přebírat pouze názvy témat, aby dostály formálním povinnostem, aniž by došlo k jejich hlubší analýze či praktickému uchopení do vzdělávacích programů. Formální opora MŠMT v podobě explicitního uvedení tematiky v závazných výstupech by školám pomohla obhájit zařazení témat do kurikula i před rodiči. Velká část iniciativy leží na neziskových organizacích. Dalším důležitým tématem je zařazení problematiky LGBT do počátečního a celoživotního vzdělávání učitelů.

Svou práci jsem začala úvahou o inkluzivitě. Zahraniční práce přinesly i názor, že zahrnutí problematiky LGBT do kurikula a do práce s klimatem školy nebude přínosem jen pro LGBT menšinu, ale pomůže to vytvořit více inkluzivní tolerantní školní klima obecně a obohatí to všechny žáky.

Seznam použitých informačních zdrojů

- Ballonoff Suleiman, A. & Brindis, C. (2014). Adolescent School-Based Sex Education: Using Developmental Neuroscience to Guide New Directions for Policy and Practice. *Sex Res Soc Policy*, 11(2), 137-152.
- Být učitel a gay je pořád problém. (2014). Týdeník *Respekt*. Retrieved 27 June 2016, from <http://www.respekt.cz/fokus/byt-ucitel-a-gay-je-porad-problem>
- Creative, S. (2016). The Telegraph UK- Mapped: These are the world's most religious countries. WIN/Gallup International, Religion survey, The telegraph, UK. Wingia.com. Retrieved 2 July 2016, from http://www.wingia.com/en/news/the_telegraph_uk_mapped_these_are_the_world_s_most_religious_countries
- Dreger, A. D. (2009). *Hermafroditi a medicínská konstrukce pohlaví*. Praha: Triton.
- Dvořák, D. (2012). *Od osnov ke standardům*. Praha: PedF UK.
- Freud, S. (1905). *Tři úvahy o sexuální teorii*. Alois Srdce.
- Global Acceptance of Homosexuality. (2013). Pew Research Center's Global Attitudes Project. Staženo z <http://www.pewglobal.org/2013/06/04/global-acceptance-of-homosexuality/>
- Graves, K. (2015). Cris Mayo, LGBTQ Youth and Education: Policies and Practices [recenze knihy]. *Educational Theory*, 65(1), 79–85. <http://dx.doi.org/10.1111/edth.12097>
- Habr, J., Hájková, H., & Vaníčková, H. (2015). *Metodika práce asistenta pedagoga*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Hlad'o, P. (2015). Postoje univerzitních studentů pedagogicky orientovaných studijních programů k homosexualitě měřené na škále Homosexuality Attitude Scale. *Pedagogická orientace*, 25(3), 438–464.
- Homosexuální učitel, který musel odejít z křesťanské školy, exceluje ve škole muslimské. (2016). *Britské listy* (online), 15. 2. 2016. Staženo z <http://blisty.cz/art/81108.html>

- Kelly, A. V. (2004). *The curriculum: theory and practice*. London: Sage.
- Kinsey, A., Pomeroy, W., & Martin, C. (1948). *Sexual behavior in the human male*. Philadelphia: W.B. Saunders Co.
- Kridel, C. (2010). *Encyclopedia of curriculum studies*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Kůst, F. (2004). *Queer, queer theory, queer cinema*. . Revue Pro Média, (9). <http://rpm.fss.muni.cz/Revue/Heslar/queer.htm>
- Macgillivray, I. & Jennings, T. (2008). A Content Analysis Exploring Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Topics in Foundations of Education Textbooks. *Journal Of Teacher Education*, 59(2), 170-188.
- Malins, P. (2016). How inclusive is “inclusive education” in the Ontario elementary classroom?: Teachers talk about addressing diverse gender and sexual identities. *Teaching and Teacher Education*, 54, 128–138.
- Maňák, J., Janík, T., & Švec, V. (2008). *Kurikulum v současné škole*. Brno: Paido.
- Mayo, C. (2007). Queering foundations: Queer and lesbian, gay, bisexual, and transgender educational research. *Review Of Research In Education*, 31(1), 78–94.
- Mezera, A. (2011). *Léčba šikany (recenze)*. E-Psychologie, 4, 80. <http://dx.doi.org/ISSN1802-8853>
- Minton, S., Dahl, T., O' Moore, A., & Tuck, D. (2008). An exploratory survey of the experiences of homophobic bullying among lesbian, gay, bisexual and transgendered young people in Ireland. *Irish Educational Studies*, 27(2), 177-191.
- MŠMT. (2011a). *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže*. Staženo z: www.msmt.cz/uploads/
- MŠMT. (2011b). Homofobie. Příloha č. 8 Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Staženo z: www.msmt.cz/uploads/

- MŠMT. (2011c). Rizikové sexuální chování. Příloha č. 18 Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Staženo z: www.msmt.cz/uploads/
- Owens, R. (1998). *Queer kids*. New York: Haworth Press.
- Pinar, W. F. (2003). Queer theory in education. *Journal of Homosexuality*, 45(2–4), 357–360.
- Pingel, E., Thomas, L., Harmell, C., & Bauermeister, J. (2013). Creating Comprehensive, Youth Centered, Culturally Appropriate Sex Education: What Do Young Gay, Bisexual, and Questioning Men Want?. *Sex Res Soc Policy*, 10(4), 293–301.
- Posner, G. J. (1992). *Analyzing the curriculum*. New York, McGraw-Hill.
- Pospíšil, R. (2006). *Šikana a školní klima–dílní výsledky výzkumu*. Získáno, 6(2), 2015.
- Postoje veřejnosti k právům homosexuálů – květen 2015. (2015). CVVM. Staženo z webu <http://cvvm.soc.cas.cz>
- Reiter, L. (1989). Sexual orientation, sexual identity, and the question of choice. *Clinical Social Work Journal*, 17(2)
- Renn, K. A. (2010). LGBT and Queer research in higher education: The state and status of the field. *Educational Researcher*, 39(2), 132–141.
- Ryan, C. & Rivers, I. (2003). Lesbian, gay, bisexual and transgender youth: Victimization and its correlates in the USA and UK. *Culture, Health & Sexuality*, 5(2), 103–119.
- Sbarvouven- O nás. (2015). *Sbarvouven.cz*. Staženo z <https://www.sbarvouven.cz/cs/o-nas>.
- Seidl, J. (2012). *Od žaláře k oltáři*. Brno: Host.
- Smetáčková, I., & Braun, R. (2009). *Homofobie v žákovských kolektivech*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Švaříček, R., & Šedřová, K., et al. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Toomey, R., McGuire, J., & Russell, S. (2012). Heteronormativity, school climates, and perceived safety for gender nonconforming peers. *Journal Of Adolescence*, 35(1), 187-196.

What is a GSA? / Genders & Sexualities Alliance Network. (2016). Gsanetwork.org. Retrieved 13 July 2016, <https://gsanetwork.org/resources/building-your-gsa/what-gsa>

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

M. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Evidenční list žadatelů o nahlédnutí do listinné podoby práce

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

M. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby práce před její obhajobou

Závěrečná práce:

Druh závěrečné práce: Diplomová práce

Název závěrečné práce: Problematika LGBT v českých a zahraničních kurikulárních
materiálech

Autor práce: Bc. Dominika Jírová, DiS.

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Jsem si vědom/a, že pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny dané práce lze pouze na své náklady.

V Praze dne .....

Jméno a příjmení žadatele	
Adresa trvalého bydliště	

.....

podpis